

Plāna rasisma un antisemītisma mazināšanai 2023. gadam ietekmes izvērtējums

Izvērtējuma ziņojums

Pasūtītājs: Kultūras ministrija

Kultūras ministrija

Izpildītājs: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”

**Baltic
Institute
of Social
Sciences**

Rīga, 2025

Saturs

Saturs	2
Ievads.....	4
Kopsavilkums	6
Summary	7
Metodoloģijas apraksts	8
Dokumentu analīze.....	8
Padziļinātās intervijas	8
Aktuālās situācijas raksturojums	10
Situācija rasisma jomā	10
Situācija antisemītisma mazināšanas un ebreju dzīvesvides saglabāšanas jomā.....	14
Plāna tvērums un rezultātīvā rādītāja sasniegšana.....	18
Plāna tvērums	18
Vispārējais Plāna lietderības vērtējums	18
Rezultātīvā rādītāja novērtējums	19
Plāna pasākumu detalizēts novērtējums	22
Pasākums: vienojošas atceres kultūras attīstību veidojošas iniciatīvas	22
Pasākums: nauda runas mazināšanas atbalsta programma projekta “Kapacitātes veidošana un izpratnes paaugstināšana neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā – CALDER” ietvaros	25
Pasākums: modrības veicināšanas aktivitātes.....	28
Pasākums: datu par drošību un psiholoģisko labklājību vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs apkopošana un analīze	29
Pasākums: sekmēt aktīvu iekļaušanu, lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas un aktīvu līdzdalību, kā arī uzlabotu nodarbinātību.....	30
Pasākums: diskriminācijas situācijas izpēte Latvijā.....	31
Pasākums: atbalsts Holokausta piemiņas alianses (IHRA) pieņemtajai antisemītisma definīcijai Eiropas Savienības antisemītisma apkarošanas politikas kontekstā	32
Secinājumi un priekšlikumi turpmāko pasākumu izstrādei	33
Izmantoto literatūras avotu saraksts	36
Pielikumi	38
1. pielikums: pētījuma dalībnieku – padziļināto interviju dalībnieku saraksts.....	38
2. pielikums: interviju vadlīnijas ar mērķa grupām.....	39
Atbildīgo institūciju pārstāvju vadlīnijas.....	39
Mērķa grupu NVO pārstāvju vadlīnijas.....	42

Saīsinājumi

ES – Eiropas Savienība
ESS – Eiropas Sociālais pētījums (*European Social Survey*)
IKVD – Izglītības kvalitātes valsts dienests
KM – Kultūras ministrija
LCC – Latvijas Cilvēktiesību centrs
LM – Labklājības ministrija
n.d. – nav datuma
NAP – Latvijas Nacionālais attīstības plāns
NVO – nevalstiskās organizācijas
SIF – Sabiedrības integrācijas fonds
VP – Valsts policija

Tabulu saraksts

1. tabula. Vispārējo Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanas stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2023.gadam rezultatīvā rādītāja sasniegšana.....	20
2. tabula. Plānā ietverto atbalsta pasākumu sasniegšanas novērtējuma kopsavilkums.....	33

levads

Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023.gadam (turpmāk arī – Plāns) ir Kultūras ministrijas vadībā izstrādāts īstermiņa starpnozaru politikas plānošanas dokuments, kurš sagatavots saskaņā ar Eiropas Komisijas 2020.gada 18.septembra paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai “Savienība, kurā valda līdztiesība: ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020.–2025.gadam” (COM (2020) 565 final) un Eiropas Komisijas 2021.gada 5.oktobra paziņojumu Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai “ES stratēģija antisemitisma apkarošanai un ebreju dzīvesvides atbalstam (2021.–2030.gads)” (COM (2021) 615 final) (turpmāk abi kopā saukti arī – Eiropas Komisijas paziņojumi)¹. Kā konstatēts abos Eiropas Komisijas paziņojumos, ES līmenī nepieciešams stingrāka reakcija, reaģējot uz pieaugošu rasismu un antisemitismu atsevišķu ES dalībvalstu līmenī. Saskaņā ar šiem dokumentiem nacionālajā plānā iekļaujami pasākumi, kas pastiprina rīcību rasisma novēršanas, kas rada personu diskrimināciju², un antisemitisma jomā, kura apkarošana līdz šim ir notikusi rasisma apkarošanas ietvaros³. Nacionālajiem plāniem jāiekļauj arī pasākumi, kas palīdz sadzirdēt sabiedrības locekļus, kas pārstāv etniskās minoritātes un dažādas rases pārstāvjus, un apvieno dažādu līmeņu organizāciju centienus efektīvāk risināt rasisma un antisemitisma problēmu, un veicināt diskriminācijas mazināšanu.

Atbilstoši Eiropas Komisijas paziņojumiem sagatavotā “Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023.gadam” mērķis ir veicināt rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanu, īstenojot Plānā noteiktos pasākumus saskaņā ar Eiropas Komisijas paziņojumos iekļautajām rekomendācijām un ņemot vērā valstī pieejamos resursus⁴.

Šis ziņojums ietver “Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023.gadam” (apstiprināts ar Ministru kabineta 2023.gada 13.aprīļa rīkojumu Nr.209) ietekmes izvērtējumu saskaņā ar iepirkuma tehniskajā specifikācijā dotajiem darba uzdevumiem. Tie ir:

1. Rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanas pasākumu analīze Latvijā, novērtējot Plāna īstenošanu:

- 1.1. Veikt Plāna mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējumu: izvērtēt Plāna mērķa un pasākumu savstarpējo sasaisti, novērtējot izpildi sekmējošos un kavējošos faktorus.
- 1.2. Veikt politikas rezultātu un rezultatīvo rādītāju novērtējumu: analizēt Plānā noteikto rezultatīvo rādītāju izpildi un atbilstību politikas rezultātiem un mērķiem.

¹ 13.04.2023. Ministru kabineta rīkojums Nr. 209 “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/341139-plans-rasisma-un-antisemitisma-mazinasanai-2023-gadam> (skatīts 17.01.2025.)

² Eiropas Komisijas 2020.gada 18.septembra paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai “Savienība, kurā valda līdztiesība: ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020.–2025.gadam” (COM (2020) 565 final). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0565>

³ Eiropas Komisijas 2021.gada 5.oktobra paziņojumu Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai “ES stratēģija antisemitisma apkarošanai un ebreju dzīvesvides atbalstam (2021.–2030.gads)” (COM (2021) 615 final). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX:52021DC0615>

⁴ 13.04.2023. Ministru kabineta rīkojums Nr. 209 “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/341139-plans-rasisma-un-antisemitisma-mazinasanai-2023-gadam> (skatīts 17.01.2025.)

- 1.3. Veikt aktivitāšu novērtējumu: novērtēt Plāna īstenošanā iesaistīto institūciju aktivitātes un to ietekmi uz mērķu un rezultātu sasniegšanu, tostarp identificējot pasākumos iesaistīto mērķa grupu profilus, kā arī mērķa grupas, kuras pasākumi nerasniedza.
- 1.4. Veikt resursu izlietojuma novērtējumu: novērtēt finanšu resursus un to izlietojuma efektivitāti, pamatojoties uz Kultūras ministrijas sniegto informāciju par Plāna īstenošanā ieguldītajiem finanšu resursiem.
- 1.5. Veikt mērķa grupu viedokļa analīzi: noskaidrot Plāna mērķa grupu pieredzi un vērtējumu par Plāna mērķi un īstenotajiem pasākumiem, sasniegtajiem darbības un politikas rezultātiem.
2. **Rekomendāciju sniegšana:** Pamatojoties uz Eiropas Komisijas 2021.gada 5.oktobra paziņojumu Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai “ES stratēģija antisemitisma apkarošanai un ebreju dzīvesvides atbalstam (2021.–2030.gads)”, kā arī pamatojoties uz Eiropas Komisijas 2020.gada 18.septembra paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai „Savienība, kurā valda līdztiesība: ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020. – 2025.gadam” (tostarp ietverot sabiedrības saliedētības politikas un nacionālās identitātes un piederības, demokrātijas kultūras un iekļaujoša pilsoniskuma, un integrācijas aspektus) aktualitātēm, tendencēm un iniciatīvām, izstrādāt rekomendācijas turpmāko rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanas pasākumu izstrādei un to rezultatīvo rādītāju izstrādei.
3. **Gala ziņojuma sagatavošana** par Plāna īstenošanas izvērtējumu, iekļaujot secinājumus, priekšlikumus, risinājumus un rekomendācijas turpmāko rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanas pasākumu izstrādei.

Sasniedzot iepriekš minēto pētījuma mērķi, ziņojums ir strukturēts šādās nodaļās: (1) metodoloģijas apraksts, (2) aktuālās situācijas raksturojums Plāna darbības jomā, (3) Plāna tvērums un rezultatīvo rādītāju sasniegšanas novērtējums, (4) Plāna pasākumu detalizēts novērtējums, (5) secinājumi un priekšlikumi turpmāko rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanas pasākumu izstrādei un to rezultatīvo rādītāju izstrādei, (6) pielikumi.

Pētījuma ziņojumu izstrādāja nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”. Ziņojuma satura autores: vecākā pētniece Oksana Žabko un pētniece Līva Kriekle.

Kopsavilkums

Šis ziņojums sniedz Latvijas nacionālā īstermiņa starpnozaru politikas plānošanas dokumenta “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023.gadam” izvērtējumu par Plānā ietvertu pasākumu ietekmi un Plānā noteikto rezultatīvo rādītāju sasniegšanu. Ziņojums sastāv no ievada, metodoloģijas apraksta, aktuālās situācijas raksturojuma Plāna darbības jomā, Plāna tvērums un pasākumu novērtējuma, secinājumiem un priekšlikumi turpmāko rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanas pasākumu izstrādei un to rezultatīvo rādītāju izstrādei.

Plāns ietver septiņus pasākumus. To starpā ir informatīvie un izglītojošie pasākumi gan sabiedrībai kopumā, gan noteiktām mērķa grupām (piemēram, valsts amatpersonām, darba devējiem), atbalsts atsevišķu pētījumu veikšanai, kas ļauj iegūt precīzākus datus par diskriminācijas izpausmēm Latvijas sabiedrībā, kā arī tas uzliek par pienākumu sekot Holokausta piemiņas alianses izstrādātajai antisemitisma definīcijai. Plāna tvērums atbilst Eiropas Komisijas paziņojumu rekomendācijām un ietver pasākumus, kas nodrošina rasisma un antisemitisma mazināšanu gan individuālajā, gan strukturālajā līmenī.

Plāna izpildes novērtējumam tika definēts viens vispārējs rezultatīvs rādītājs, kurš kopumā atbilst Plāna aktivitāšu novērtējumam un tvērumam, turklāt raksturo sasniegto rezultātu attiecībā uz abām Plānā iekļautajām intervences jomām – gan uz rasisma kopumā, gan specifiski antisemitisma mazināšanu. Tomēr šī rezultatīvā rādītāja sasniegšanu nav bijis iespējams novērtēt šī izvērtējuma ietvaros atbilstošu datu trūkuma dēļ, kuri netika iegūti plānotajā laika posmā. No septiņiem Plānā ietvertajiem pasākumiem plānotie rezultāti ir sasniegti piecos pasākumos, bet divi pasākumi netika īstenoti pasākuma izstrādes aizkavēšanās vai cilvēkresursu trūkuma dēļ.

Izvērtējot Plāna pasākumus, ieteicams turpināt atbalstīt un paplašināt sniegto atbalstu Plāna iekļautajām iniciatīvām, it īpaši tām, kas (1) veido izpratni par Latvijas vēstures pretrunīgajiem jautājumiem un attīsta vienojošu atceres kultūru (kolektīvo atmiņu), (2) veido izpratni par diskriminācijas un naida runas izpausmēm, un (3) uzrauga naida runas izpausmes sabiedrībā kopumā. Izvērtējami būtu arī pasākumi, kas (4) vērsti uz tiesiskā regulējuma nepilnību identificēšanu un diskusiju par efektīviem risinājumiem, kā mazināt neiecietīgu uzskatu paušanu un naida runu.

Turpinot darbu pie nākamā perioda Plāna izstrādes, ieteicams paplašināt tajā ietvertos rezultatīvos rādītājus. Ja nacionālajā līmenī tiks plānots paplašināt īstenoto pasākumu klāstu un veikt īpašas darbības naida runas mazināšanai, ieteicams Plānā iekļaut arī atbilstošus rezultatīvos rādītājus.

Summary

This report provides an assessment of the impact of Latvia's national short-term cross-sectoral policy planning document "Plan to Reduce Racism and Anti-Semitism 2023", the actions contained in the Plan and the achievement of the performance indicators set out in the Plan. The report consists of an introduction, a description of the methodology, a description of the current situation in the scope of the Plan, an assessment of the scope and measures of the Plan, conclusions and proposals for the development of further measures to reduce the manifestations of racism and anti-Semitism and the development of their performance indicators.

The plan includes seven actions. These include information and education activities for both the general public and certain target groups (e.g. public officials, employers), support for certain studies to obtain more accurate data on manifestations of discrimination in Latvian society, and an obligation to follow the definition of antisemitism developed by the International Holocaust Memorial Alliance. The scope of the plan is in line with the recommendations of the European Commission communications and includes measures to ensure that racism and anti-Semitism are reduced at both the individual and structural levels.

For the evaluation of the implementation of the Plan, one general outcome indicator was defined, which is broadly in line with the purposes of the evaluation and scope of the Plan's activities, and which describes the results achieved in both areas of intervention covered by the Plan – the reduction of racism in general and the reduction of anti-Semitism in particular. However, it has not been possible to assess the achievement of this outcome indicator within the framework of this evaluation due to the lack of adequate data, which was not collected within the planned timeframe. Out of the seven actions included in the Plan, five have achieved their intended results, while two were not implemented due to delays in the development of the action or lack of human resources.

When assessing the Plan's activities, it is recommended to continue and expand support for initiatives included into the Plan, especially those aimed to (1) raise awareness of controversial issues in Latvian history and develop a unifying culture of remembrance (collective memory), (2) raise awareness of discrimination and hate speech, and (3) monitor hate speech in society. Measures (4) focus on identifying gaps in the regulatory framework and discussing effective ways to reduce expression of intolerant views and hate speech.

When continuing work on the Plan for the next period, it is recommended that the outcome indicators be expanded. If there are plans to expand the range of measures implemented at national level and to take specific action to reduce hate speech, it is recommended that the Plan also include appropriate outcome indicators.

Metodoloģijas apraksts

Izvērtējuma sagatavošana ietver vairāku uzdevumu izpildi ar mērķi Plānā rasisma un antisemītisma mazināšanai 2023.gadam iekļauto pasākumu analīzi, novērtējot Plāna īstenošanu. Izvērtējuma ievadā norādīto uzdevumu izpildei tika izmantotas divas savstarpēji papildinošas pētījuma aktivitātes: (1) dokumentu analīze un (2) padziļinātās intervijas. Turpinājumā sniegts abu metožu pielietojuma raksturojums.

Dokumentu analīze

Dokumentu analīzes mērķis ir veikt dažādos dokumentos, iepriekš veiktos pētījumos un pārskatos sniegtās informācijas apkopojumu, lai:

- Raksturotu izvērtējuma kontekstu un mērķa grupas situāciju, kas nepieciešams Plānā iekļauto pasākumu atbilstības un lietderības izvērtējumam, t.sk., ņemot vērā citos Plāna ietekmes izvērtējumos gūtās atziņas;
- Sniegtu pārskatu par Plānā iekļautajiem, plānotajiem un veiktajiem pasākumiem;
- Sniegtu pārskatu par Plāna darbības rezultātiem un sasniegtajiem rezultātiem un konkrētiem rezultatīvajiem rādītājiem (t.sk., rezultatīvo rādītāju aktuālajām vērtībām), sasniegtajām mērķa grupām u.tml.

Tā kā dokumentu analīze ietver līdzšinējo pētījumu un statistikas datu analīzi, lai noteiktu rezultatīvo rādītāju aktuālās vērtības 2024. gadā, šie dati ir iegūti un apkopoti gan no iestāžu iekšējiem datiem, gan ārējiem datu avotiem (piemēram, Eiropas Sociālā pētījuma (ESS)).

Dokumentu analīzē izmantotie dokumenti, pētījumi un statistisko datu avoti ir norādīti atbilstošās atsaucēs zemsvītras piezīmēs un ziņojuma noslēgumā – izmantotās literatūras sarakstā.

Padziļinātās intervijas

Padziļināto interviju mērķis ir iegūt kontekstuālu paskaidrojošu informāciju, lai papildinātu un precizētu dokumentu analīzes rezultātus, un iegūtu vērtējumu par Plānā ietverto pasākumu faktisko ietekmi uz mērķa grupām. Atbilstoši darba uzdevumam padziļinātās intervijas ir veiktas divās dažādās apakšgrupās (atbildīgo institūciju pārstāvji un Plāna mērķa grupu NVO), kur katrai mērķa grupai tika uzdoti viņu pieredzes specifikai (t.sk., deleģējumam un plānā paredzētajām aktivitātēm) pielāgoti jautājumi (sk. 2. pielikumu). Izvērtējuma vajadzībām ir veiktas 10 padziļinātās intervijas, intervējot 13 dalībniekus: 5 intervijas tika veiktas ar atbildīgajām institūcijām⁵, kopumā intervējot 8 dalībniekus (par Plāna pasākumu ieviešanu atbildīgo institūciju pārstāvji), 5 intervijas ar mērķa grupu NVO pārstāvjiem, kopumā intervējot 5 dalībniekus (skatīt 1. pielikumu).

Pētījuma rezultāti izvērtējumā tiek analizēti un izklāstīti integrētā veidā – dokumentu analīzes rezultātus papildinot ar institūciju pārstāvju viedokļiem, vienlaikus nosšķirot, ar kuru no datu ieguves

⁵ Pētījuma izstrādes laikā līdz nodevuma iesniegšanai 20.01.2025. nav saņemta informācija no Valsts policijas. Oficiāla vēstule Valsts policijai ar lūgumu deleģēt kompetentu personu izvērtējuma veikšanai tika nosūtīta 10.12.2024.

metodēm ir iegūtie izklāstītie fakti, un no kā izriet formulētie secinājumi. Balstoties uz pētījuma rezultātiem, tika sagatavoti secinājumi, priekšlikumi, risinājumi un rekomendācijas turpmākā rasisma un antisemitisma mazināšanas stratēģiskā ietvara pasākumu izstrādei.

Aktuālās situācijas raksturojums

Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023.gadam lietderību, īstenošanu un sasniegtos rezultātus vērtējumam būtiski ir apzināti aktuālo situāciju Plāna darbības jomās, respektīvi, situāciju rasisma un etniskās neiecietības jomā un antisemitisma izpausmes sabiedrībā. Kopumā, iepazīstoties ar situācijas raksturojumu, kas sniegts Plāna ievadā un tā aktualizēto raksturojumu, ko sniedz pētījumi un izvērtējumā intervētie eksperti, secināms, ka Plāns spēj adekvāti raksturot aktuālo situāciju. Šīs nodaļas turpinājumā ir sniegtas galvenās atziņas, kuras jāņem vērā, vērtējot Plānā iekļauto pasākumu tvērumu un lietderību.

Situācija rasisma jomā

Pētījumi un ekspertu pieredze rāda, ka Latvijas sabiedrībā sastopama dažāda veida neiecietīga attieksme (t.sk., tās galējās formās – naida runa, naida noziegumi, diskriminējoša attieksme) pret citas rases, tautības un reliģijas pārstāvjiem, un pēdējos gados tai raksturīga ir pieaugoša tendence. Intervēto mērķa grupu pārstāvji uzskata, ka situāciju šajā jomā nelabvēlīgi ir ietekmējuši tādi faktori kā:

- imigrācijas palielināšanās Latvijā;
- Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā 2022. gadā un tai sekojoša attieksmju pret dažādiem politiskajiem jautājumiem polarizācijas pieaugums;
- migrācijas krīze uz Latvijas un Baltkrievijas robežas;
- politisko līderu publiskie izteikumi, kas vērsti pret citu tautību, etnisko grupu un reliģijas pārstāvjiem.

Kā viens no galvenajiem faktoriem, kas ir veicinājis neiecietīgas attieksmes demonstrēšanu sabiedrībā, tiek norādīts Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā. Reaģējot uz šiem notikumiem, Latvijas politiskie līderi daudz atklātāk ir pauduši uzskatus un idejas, kurus intervētie eksperti atzīst par neiecietīgiem un kas mazina sabiedrības saliedētību, kā rezultātā sabiedrībā būtiski palielinājies nošķirums starp “mēs” un “citi”. Tāpat Latvijā pēdējo gadu laikā ir palielinājies ieobraucēju skaits no citām valstīm, kas uz Latviju brauc studēt, strādāt vai ģimenes apvienošanas nolūkā. Tādējādi arī palielinās iespēja izpausties neiecietīgai attieksmei pret citas rases, tautības, nacionalitātes un reliģijas pārstāvjiem. Vienlaikus eksperti konstatē, ka esošais tiesiskais regulējums nav pietiekami efektīvs, lai varētu mazināt šādu neiecietības izpausmju izplatību, it īpaši, ja tās pauž politiķi vai citas publiskas personas.

Jā, tā ir krietni pasliktinājusies. Gan tāpēc, ka mums skaitliski ir kļuvis vairāk citu valstu pārstāvju – ārzemju studenti, uzņēmēji un vēl kaut kas, gan arī to veicina politiķu rīdīšana. Mēs to redzam kopš 2015. gada, kad bija Sīrijas bēgļu krīze, ka noteiktas politiskās grupas atklāti veicina neiecietību.

Pēc Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā, mēs redzam, ka attieksme pret jebkāda veida cittautiešiem, ne tikai pret krievvalodīgajiem, bet pret visiem jauniebraucējiem ir pasliktinājusies. Mēs to redzam sociālajos tīklos, mēs to redzam publiskajā telpā dažādu influenceru, dažādu politisko līderu, valstsvīru, valstsieņu izteikumos. Un tas ļoti lielā mērā atstāj iespaidu uz sabiedrību. Mums ir daudz gadījumu, kurus es pats redzu sociālajos tīklos, ietekmīgus cilvēkus mūsu sabiedrībā, kas ar saviem

izteikumiem leģitimizē neiecietīgo attieksmi, naida runu un naida noziegumus. Tas jau ir leģitimizēts pret krievvalodīgajiem, bet ne tikai pret viņiem, pret jeb kāda veida cittautiešiem. Neiecietība un rasisms pēc kara sākuma pavisam noteikti ir pieaudzis.

Viens no neiecietības izpausmes veidiem ir naida runa, ko daudzi eksperti atzīst par pirmo redzamo signālu neiecietīgas attieksmes pieaugumam sabiedrībā. Saskaņā ar Latvijas Cilvēktiesību centra pētījumu “Cilvēktiesības Latvijā 2019.-2023. gadā.”, laika posmā no 2021. gada janvāra līdz 2024. gada martam, LCC saņēma 27 sūdzības par iespējamu **naida runu**, no kurām 18 sūdzības bija par naida runu internetā, sešas – sabiedriskajās vietās (transportā, veikalā, uz ēkas sienām), divas – izglītības iestādēs un viena – medijos.⁶ Saskaņā ar ekspertu vērtējumu sūdzību skaits neraksturo patieso situāciju attiecībā uz naida runas izpausmēm Latvijas sabiedrībā, jo visbiežāk personas neziņo par šādiem gadījumiem, jo:

- naida runa nav atpazīta;
- naida runa netiek uztverta kā nopietns personas tiesību pārkāpums;
- persona nav motivēta ziņot, jo nav pārliecības, ka tas sniegs rezultātu.

Kā liecina pētījumi un novērojuši intervētie mērķa grupu pārstāvji, ja cietušie izvēlas ziņot par šādiem gadījumiem, tad viņi parasti vērsas NVO, kurām ir lielāka uzticība nekā tiesībsargājošām iestādēm. NVO pārstāvji norāda, ka sūdzības/lietas izskatīšana lielā mērā atkarīga no trīs faktoriem:

- tā ir iesniegta latviešu valodā;
- personai ir atbalsts no NVO;
- tiesībsargājošās iestādes darbinieka ieinteresētības lietā.

Pētījumi ir pierādījuši, ka naida runas un noziegumu upuri neuzticas policijai, viņi uzticas NVO. Bet bieži vien viņi ir gatavi izstāstīt situāciju, bet viņi nav gatavi iet tālāk, ņemot vērā to pieredzi, kas ir bijusi līdz šim.

Ir gadījumi, kad pie mums vērsas un saka: jūs teicāt, ka vajag ziņot, bet nekas tālāk nenotiek. Un tad pēc tam mēs pārsūdzam tālāk to procesu vai ziņojam Cilvēktiesību centram un sakām, ka mums vajag palīdzību, jo šeit tiešām ir likuma pārkāpums. Un tad jau vēlāk, kad iesaistās kāda organizācija vai ir kas izdara kādu spiedienu, tad visdrīzāk pēc tam arī to procesu piemēro un pēc būtības izskata visu to pārkāpumu. Viens, ja nav tā spiediena. Un otrs, cilvēciskais faktors. Ja otrā pusē ir inspektors, kas pēc būtības vēlas to atrisināt, tad jau tālāk to procesu ievirza. Bet tas status quo, cik mēs pa šo laiku esam redzējuši, ir ka negrib.

Motivāciju ziņot par naida runu samazina arī saskarsme ar faktisko policijas rīcību konkrētā situācijā. Piemēram, kāda NVO norāda, ka saskārušies ar situāciju, kad, saņemot ziņojumu par naida runu, policija ieradies notikuma vietā, taču turpinājumā, lai noskaidrotu situāciju, cietušie un uzbrucēji tika ievietoti vienā automašīnā, un tika vesti uz iecirkni. Savukārt pēc lietas piefiksēšanas gan cietušie, gan uzbrucēji tika vienlaikus atbrīvoti, cietušajiem atkārtoti izjūtot bailes par savu drošību. NVO pārstāvja vērtējumā šāda situācija nav pieļaujama.

⁶ Kamenska, A., Tumule, J., Oļševskis, E., Garkalne, L., Hirša, A. (2024). *Cilvēktiesības Latvijā 2019.-2023. gadā*, 26.lpp. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/19/11/2024/CTparskats_final_2024.pdf (skatīts 14.01.2025)

Lai novērotu naida runas izpausmes, tendences un izplatību Latvijā, LCC veica pētījumu “Naida runa Latvijā – tendences un izaicinājumi”, kura ietvaros laika posmā no 2021. gada janvāra līdz 2023. gada novembrim veica naida runas monitoringu interneta vietnēs, kuru satura veidošanā ir piedalījušies Latvijas interneta lietotāji. Šajā laikā posmā kopumā tika identificēti 2414 naida runas gadījumi dažādās interneta vietnēs, tādās kā: “Facebook”, “TikTok”, “Twitter (X)”, “Youtube” un “Instagram”. Lielākā daļa (N=1607) gadījumu tika identificēti sociālajos tīklos, taču Latvijas ziņu portālos tika identificēti 807 naida runas gadījumi.⁷

LCC pētījums rāda, ka 20,0% no visiem naida runas gadījumiem bija vērsti pret konkrētu tautību/etnisko vai nacionālo izcelsmi (44,9% pret ebrejiem, 30,7% pret krieviem, 13,4% pret ukraiņiem, 6,2% pret latviešiem, 3,0% pret romiem un 1,8% pret citiem), 18,0% identificēto naida runas gadījumu bija ksenofobiska rakstura, 6,0% bija rasistiska rakstura, bet 2,0% vērsti pret cilvēkiem reliģiskās pārliecības dēļ.⁸ Visbiežāk naida runa uz tautības/ etniskās vai nacionālās izcelsmes pamata izpaudās kā aicinājums uz vardarbību (16,0%), kā aicinājums uz diskrimināciju (5,0%), dehumanizācija (22,0%), aizskārumi (40,0%), aizspriedumu izplatīšana (12,0%), kara noziegumu/ noziegumu pret cilvēci attaisnošana vai aicinājums uz tiem (2,0%), kā arī holokausta noliegšana, attaisnošana vai trivilizēšana (3,0%).⁹ Saskaņā ar LCC monitoringa rezultātiem naida runa, kas tieši vērsta pret tumšādainiem cilvēkiem, visbiežāk izpaužas kā šo cilvēku dehumanizācija (58,3%) un aizskārumi (18,0%), taču naida runa, kas vērsta pret citas reliģijas pārstāvjiem, visbiežāk ir saistīta ar dažāda veida aizskārumiem (35,0%), aicinājumu uz vardarbību (22,0%) un aizspriedumu izplatīšanu/ vispārināšanu un konspirācijas baiļu radīšanu (22,0%).¹⁰ Būtiski norādīt, ka ksenofobiska naida runa pamatā tika vērsta gan pret imigrantiem, bēgļiem, patvēruma meklētājiem, gan arī pret musulmaņiem, cilvēkiem ar tumšāku ādas krāsu, dažādu tautību pārstāvjiem, kā arī sievietēm.¹¹

Vienlaikus redzams, ka vēršanās pret naida runu šobrīd nav pietiekami efektīva. LCC pētījums rāda, ka laika posmā no 2019. līdz 2023. gadam spēkā stājušies tikai pieci spriedumi pēc Krimināllikuma 78. panta 2. daļas (naida runa internetā). No tām divas lietas bija par antisemītisku naida runu, divas par naida runu pret ukraiņiem un viena naida runa pret citas ādas krāsas cilvēkiem.¹² LCC pētījuma autori norāda, ka tiesībsargājošām iestādēm Latvijā trūkst kapacitātes, lai izvērtētu naida runas gadījumus, turklāt šādās lietās ir nepieciešams tiesībsarga atzinums, kas pagarina lietas izskatīšanu.¹³ Kā norāda intervētie NVO sektora pārstāvji, tiesībsarga biroja iesaiste naida runas un naida noziegumu izskatīšanā, kas vērsti pret dažādu etnisko grupu pārstāvjiem, līdz šim nav bijusi pietiekami proaktīva.

Es gribētu aktīvāku tiesībsarga iesaisti. Iesaiste tiešām ir bijusi ... kūtra, kaut kādi atzinumi, pētījumi šajā jomā ir bijuši ļoti maz iepriekšējos gados. Tiesībsargam ir reputācija un vārds kā institūcijai. Ja tiesībsargs aicina policiju vai iestājas, kā rīkoties, vai paši [proaktīvi] pievērš uzmanību publiskā telpā

⁷ Tumule, J., Kamenska, A., Hirša, A. (2023). *Naida runa Latvijā – tendences un izaicinājumi*, 6.lpp. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/08/05/2024/Naida_runa_petijums_2023final.pdf (skatīts 16.01.20245.)

⁸ Turpat, 24., 30. lpp.

⁹ Turpat, 31.lpp.

¹⁰ Turpat, 37.lpp.

¹¹ Turpat, 24.lpp.

¹² Kamenska, A., Tumule, J., Oļševskis, E., Garkalne, L., Hirša, A. (2024). *Cilvēktiesības Latvijā 2019.-2023. gadā*, 26.lpp. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/19/11/2024/CTparskats_final_2024.pdf (skatīts 14.01.2025)

¹³ Turpat, 28.lpp.

izskanējušiem gadījumiem, tad tam ir tāds lielāks svars. Man šķiet, ka tā iespēja nav līdz galam īsti izmantota.

Savukārt **naida noziegumi** tiek atzīti par galējo neiecietības izpausmes veidu, kad neiecietība tiek pārvērstas rīcības formā. LCC laikā posmā no 2021. gada līdz 2024. gadam saņēma 13 sūdzības par iespējamu naida noziegumu, tostarp, 10 ziņojumi bija saistīti ar piederību citai rasei/ etniskai grupai un tautībai – pieci tika veikti uz ādas krāsas vai nacionālās izcelsmes pamata (visi vērsti pret Indijas pilsoņiem), un pieci – uz piederības noteiktai tautībai pamata (divi pret ukraiņiem, divi pret krieviem un viens pret ebreju).¹⁴

Papildus saņemtajām sūdzībām par iespējamu naida runu un naida noziegumu, LCC laika posmā no 2021. gada janvāra līdz 2024. gada aprīlim, tika izskatītas 86 sūdzības par iespējamu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu, no tiem 17 gadījumi skāra iespējamu diskrimināciju ādas krāsas un tautības dēļ, 9 – pilsonības dēļ, bet viens – reliģiskās pārliecības dēļ.¹⁵

Pēc intervēto mērķa grupu pārstāvju domām, Rīgā dažāda veida neiecietības izpausmes un diskriminācija novērojama biežāk nekā citos Latvijas reģionos, jo arī faktiski galvaspilsētā dzīvo daudz vairāk iebraucēju nekā citās Latvijas vietās.

Daugavpilī ir bijuši gadījumi pret vairākiem Indijas pilsoņiem... Mums bija uztaisīta tāda help līnija, kur studenti varēja aizpildīt pavisam vienkāršu formu, un ziņot, ja ir nepieciešama palīdzība. Tur bijusi verbāla agresija, kur pasaka: brauc mājā, vai tu esi izvarotājs. Bet Rīgā fiziska uzbrukšana ir bijusi krietni vairāk. Vismaz mūsu redzeslokā.

NVO pārstāvji norāda, ka jauniebraucēji Latvijā bieži sastopas ar diskrimināciju darba vietā, piemēram, darba devējs neslēdz darba līgumu, darba devējs nevēlas pieņemt darbā viesmīli ar citu ādas krāsu, kaut arī personai ir atbilstošas valodas zināšanas, lai veiktu darba pienākumus. NVO vērtējumā šāda rīcība ir skaidrojama ar to, ka (1) darba devējam ir aizspriedumi pret citas ādas krāsas cilvēkiem, vai ka (2) darba devējs uztraucas, ka varētu zaudēt daļu savu klientu, kuriem ir šādi aizspriedumi.

Mums ir arī studenti, kas ir apguvuši latviešu valodu vismaz tādā līmenī, lai viņi varētu strādāt par oficiantiem vai strādāt bārā, bet izskata dēļ viņi turpina mazgāt traukus, lai gan ir brīvas vietas uz tiem oficiantiem un bārmeņiem. Tie darba devēji nedod, jo vai nu viņi paši ir rasisti, vai arī baidās, ka klienti būs rasisti.

Apkopojot interviju dalībnieku sniegto informāciju, mērķa grupu skatījumā rasisma mazināšanas jomā vērojamas šādas vajadzības:

- skaidrāk definēt politikas plānošanas dokumentos, sākot ar Nacionālo attīstības plānu (NAP), ka naida runas un naida noziegumu samazināšana ir rīcībpolitikas prioritāti;

¹⁴ Kamenska, A., Tumule, J., Oļševskis, E., Garkalne, L., Hirša, A. (2024). *Cilvēktiesības Latvijā 2019.-2023. gadā*, 26.lpp. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/19/11/2024/CTparskats_final_2024.pdf (skatīts 14.01.2025)

¹⁵ Turpat, 38. lpp.

- veikt regulāru, pastāvīgu dažādu diskriminācijas veidu, naida runas izplatības, iestādēs saņemto iesniegumu skaita u.c. datu apkopošanu un situācijas rasisma un antisemitisma jomā monitoringu;
- aktīvāka sabiedrības informēšana un izglītošana par naida runas un naida noziegumu esamību sabiedrībā un tās dažādajām izpausmēm;
- izvērtēt tiesiskā regulējuma efektivitāti tā spējā nodrošināt atbilstošu reakciju uz neiecietīgu izteikumu publisku paušanu; nepieciešamības gadījumā aktualizēt jautājumu par atbilstoša jauna tiesiskā regulējuma izstrādi
- nodrošināt jauniebraucējiem latviešu valodas apmācības, lai viņi spētu veiksmīgāk iekļauties sabiedrībā un iesaistīties savu interešu aizstāvībā, piemēram, arī Plāna izstrādes darba grupā.

Ļoti būtiski ir tas, lai Valsts policija, pašvaldības policija izprastu šos noziegumus un ierosinātu lietas. Otrs, mums ir jāceļ kapacitāte sabiedrībai un arī šiem cietušajiem, par tiem ziņot... Lai šie gadījumi kļūst redzamāki, ka mēs apzināties, ka tā ir problēma valstī. Un trešā lieta, ko mēs arī cenšamies darīt, ka arī pašiem cietušajiem ir jādod lielāka balss par šiem gadījumiem vispār runāt. Un viens no tiem veidiem ir efektīvāk iekļaut mūsu sabiedrībā, un lai viņi efektīvāk iekļautos, viņiem ir jāzina latviešu valoda. Tad arī viņi paši varētu aktīvi komunicēt. Ne tikai pie galda, bet arī dažādās konsultatīvās padomēs valsts un pašvaldību līmenī. Mums vajadzētu ieeļņoties valodas [apguves atbalsta], jo ja tiem cilvēkiem ir dota iespēja apgūt valodu, tad viņi kļūst arvien aktīvāki savu problēmu [paušanā].

Komentējot iepriekš definētās vajadzības rasisma mazināšanas jomā, jāņem vērā, ka Nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027. gadam (NAP2027) prioritātes “Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki” rīcības virzienā “Psiholoģiskā un emocionālā labklājība” šobrīd iekļauj mērķus veicināt sociālo iekļaušanos un mazināt vardarbību (ņirgāšanos) izglītības iestāžu vidē, bet prioritāte “Vienota, droša un atvērta sabiedrība” paredz stiprināt Latviju kā drošu un tiesisku valsti¹⁶. Vienlaikus šīs prioritātes un rīcības virzieni līdz šim nav akcentējuši un skaidri definējuši, ka aktivitāšu starpā ietilpst pasākumi, kuru uzdevums ir mazināt rasismu (un antisemitismu). Tāpēc nākamā plānošanas perioda NAP šie mērķi ir jāpadara redzamāki, piemēram, definējot tos kā konkrētus rīcības virzienus vai definējot rasisma un antisemitisma mazināšanu kā skaidru vienu no rīcības virziena “Saliedētība” mērķiem.

Situācija antisemitisma mazināšanas un ebreju dzīvesvides saglabāšanas jomā

Salīdzinot ar situāciju attiecībā uz neiecietīgu attieksmi pret citas rases, tautības un reliģijas pārstāvjiem, specifiski antisemitisku uzskatu un dažādu citu tā izpausmju izplatība Latvijas sabiedrībā tiek atzīta par salīdzinoši nelielu. Tā visbiežāk novērojama interneta vietņu komentāros kā naida runa, retāk kā ebreju kapu apgānīšana un diskriminācija.

Mums statistiski maz ir noziegumi par apgānīšanu, antisemitiskiem izsaučieniem. Tas nenozīmē, ka tas nav. Bet neapšaubāmi, ka arī mūsu vēsturiskais konteksts... [...] Vēsturiski ebreji ir bijuši integrēta Latvijas sabiedrības daļa arī pirmās Latvijas brīvvalsts [laikā].

¹⁶ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027. gadam. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/media/15162/download?attachment>

Piemēram, ebreju kapi tiek apgānīti. Kas to zina kāpēc un ar kādu motīvu, bet tādi notikumi ir bijuši. Viņi nav daudzskaitlīgi, bet ir. Tie nodarījumi var notikt.

Tomēr jāņem vērā, ka naida runa Latvijā visbiežāk ir antisemitiska. Saskaņā ar LCC veikto naida runas monitoringu, naida runa interneta vietnēs visbiežāk ir vērsta tieši pret ebrejiem, un tā skar gan reliģisko, rasistisko/etnisko, politisko, saimniecisko/sociālo, gan arī ekonomisko antisemitismu. Saskaņā ar LCC īstenotā monitoringa rezultātiem, no visiem konstatētajiem naida runas gadījumiem internetā, 44,9% (N=222) naida runas gadījumi ir antisemitiska rakstura. Tie visbiežāk novēroti Latvijas ziņu portālos (N=144), retāk sociālajos tīklos (N=78). LCC pētījums “Naida runa Latvijā – tendences un izaicinājumi” rāda, ka antisemitisku izteikumu saturs internetā ir saistīts gan ar vēsturiskām antisemitisma izpausmēm, gan ar jaunām sazvērestības teorijām.¹⁷ Laika posmā no 2019. līdz 2023. gadam ir stājušies spēkā divi tiesas spriedumi par antisemitisku naida runu internetā (pēc KL78. panta).¹⁸

Intervēto mērķa grupu pārstāvju rīcībā nav datu, vai Latvijas reģionu starpā pastāv kādas atšķirības attiecībā uz antisemitisku uzskatu un izpausmju izplatību, attiecīgi viņi uzskata, ka situācija visā Latvijā ir diezgan vienmērīga. Savukārt, vērtējot kopējo sabiedrības attieksmi pret ebrejiem, atsevišķi mērķa grupas pārstāvji norāda, ka ir vērojamas atšķirības starp dažādiem Latvijas reģioniem un pilsētām, jo pastāv apdzīvotas vietas, kur tiek veidots nošķīrums starp “mēs” un “ebreji”, kas norāda, ka ebreju kopiena netiek pilnībā uztverta kā Latvijas sabiedrības daļa. Piemēram, pirms kāda laika Liepājā tika organizēts pasākums II pasaules kara laikā holokausta upuru piemiņai, kurā uzsvars tika likts uz to, ka tas ir atceres pasākums ebrejiem, nevis Liepājas iedzīvotājiem, kas ir gājuši bojā genocīda laikā. Vienlaikus ir arī apdzīvotas vietas Latvijā, kur vietējā kopiena atjauno sinagogas, veido piemiņas un atceres vietas visiem holokausta upuriem.

Liepājas holokausta piemiņas pasākumā kāpās ierodas Liepājas dome, [tomēr] tas tik un tā tiek uztverts kā ebreju pasākums. Netiek domāts par to, ka tie ir bijuši liepājnieki, Latvijas pilsoņi, kas tika nogalināti. [...] Skaidrs, ka tas arī kaut kā tiek sadalīts. Tai pat laikā [...] vietējie iedzīvotāji paši organizē piemiņas vietu, kur ebreji tika nošauti. Tur vietējie iedzīvotāji uzskata, ka tie bija [apdzīvotajai vietai piederīgie].

No otras puses, strādājot ar vēsturisko aspektu, mēs sastopamies ar to... Kādos muzejos var pateikt: ebreji nav mūsējie, kāpēc mums rādīt viņu ekspozīcijas; holokausts ir ebreju lietas. Holokausts ir Latvijas sabiedrības traģēdija, ir zaudēta liela daļa no sabiedrības, neatkarīgi no viņu nacionalitātes.

Balstoties uz intervēto mērķa grupu sniegto informāciju, antisemitisku uzskatu un izpausmju izplatība Latvijas sabiedrībā ir mainīga un to ietekmē gan globāla, gan nacionāla mēroga procesi un notikumi. Kā pēdējo aptuveni piecu gadu notikumi, kas veicinājuši ir antisemitisma izpausmju pieaugumu, tiek minēti šādi:

¹⁷ Tumule, J., Kamenska, A., Hirša, A. (2023). *Naida runa Latvijā – tendences un izaicinājumi*, 30.lpp. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/08/05/2024/Naida_runa_petijums_2023final.pdf (skatīts 14.01.2025.)

¹⁸ Kamenska, A., Tumule, J., Oļševskis, E., Garkalne, L., Hirša, A. (2024). *Cilvēktiesības Latvijā 2019.-2023. gadā*, 26.lpp. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/19/11/2024/CTparskats_final_2024.pdf (skatīts 14.01.2025.)

- restitūcijas jautājuma aktualizēšana un likuma par “Par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas ebreju kopienai”¹⁹ pieņemšana un stāšanās spēkā;
- dažāda veida holokaustam veltīti piemiņas un atceres pasākumi;
- Covid-19 pandēmija;
- Krievijas liela apmēra iebrukums Ukrainā;
- Izraēlas un Palestīnas konflikta saasināšanās.

[Antisemitisms izpaužas] ļoti viļņveidīgi, pirmais lielais vilnis bija pirms trīs, četriem gadiem. Tad, kad bija tas restitūcijas jautājums par īpašumu atgūšanu. Tas pacēla. Un zināmas iezīmes bija ar pagājušā gada 7.oktobri, kad bija teroristu iebrukums.

[Antisemitisms aktivizējas], kad sabiedrība pārdzīvo kaut kādas krīzes. It īpaši [saistībā ar] kovida laika krīzi, mēs redzējām medijos, ka paceļas sazvērestības teorijas. Bija gadījumi, kad man pazīstami ebreji saņēmi naida saturošu ziņu.

Antisemitiski uzsaukumi vienmēr uzpeld tad, kad ir kaut kādi piemiņas pasākumi, diskusijas... Tāpēc es arī pieminēju restitūcijas likumu. Un tad, kad ir Rumbulas piemiņas pasākumi, vienmēr katru gadu mūsu Facebook lapā parādās drausmīgi komentāri, kuri ir jādzēš laukā.

Jāņem vērā notikumi Izraēlā, globālie notikumi, kas kļūst lokāli. Ir pasākumi Palestīnas atbalstam, un tad jau sākas polarizēšanās. Tas ir pilnīgi normāli demokrātiskā sabiedrībā. Viedokļu atšķirība ir viena no demokrātiskuma [izpausmēm].

Daļa intervēto mērķa grupu pārstāvji ir pārliecināti, ka tuvāko gadu laikā situācija antisemitisma jomā Eiropā, t.sk. arī Latvijā varētu pasliktināties, jo Izraēlas un Palestīnas konflikta ietekme pilnā apmērā būs vērojama tieši nākamajos gados. Tāpēc ir būtiski turpināt strādāt ar sabiedrības izglītošanas pasākumiem, skaidrojot vēsturiskos un mūsdienu notikumus.

Situācijas pasliktināšanos antisemitisma jomā, intervēto mērķa grupu skaitījumā, var pasliktināt arī izglītības sistēmas reformas rezultātā grozītais mācību programmu saturs, piemēram, atsevišķi intervētie mērķa grupas dalībnieki norāda, ka dažkārt skolēni izmanto antisemitiskus izteicienus un zīmes, īsti neapzinoties to patieso nozīmi. Šāda rīcība tiek saistīta ar vēstures kā atsevišķa mācību priekšmeta likvidēšanu. Attiecīgi nepieciešams vairāk veidot izglītojušus un saistošus pasākumus bērnu/ jauniešu auditorijai, lai kompensētu noteiktu zināšanu trūkumu vai noteiktu noteikumu nepietiekamu apskatu formālās izglītības programmas ietvaros. Ziņojuma sagatavošanas laikā, 2024. gada nogalē, tika plānots nacionāla līmeņa pedagogu forums, kurā tiktu meklēti iespējamie risinājumi, kā veidot izpratni par holokaustu un genocīdu, kas tika īstenota pret daļu Latvijas ebrejiem un romiem.

Divus gadus vēsture vispār nebija kā atsevišķa stunda. Pie mums tagad ļoti daudz ved skolēnus un skolotāji saka: jūs, viņiem pastāstāt, jo viņi neko nezina, pirms jūs stāstāt par ebreju glābšanu, jums viņiem ir jāizstāsta par genocīdu un holokaustu. Un tad mēs sasaucām kopā skolotājus, vēsturniekus un muzeju pārstāvjus, un mums bija tāda iesākuma diskusija par holokausta izglītību.

¹⁹ Latvijas Republikas Saeima (2022). Likums “Par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas ebreju kopienai”. (Stājās spēkā: 07.03.2022). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/330185-par-labas-gribas-atlidzinajumu-latvijas-ebreju-kopienai>

Intervētie mērķa grupu pārstāvji norāda, ka liela nozīme sabiedrības izglītošanā ir dažādām filmām, televīzijas (TV) un radio raidījumiem. Kā pozitīvi piemēri tiek norādīti TV raidījumi “Atslēgas” un Kārļa Kazāka TV raidījums par dažādajām Latvijas kopienām, kā arī filmas “Geto stāsti”, “Pilsēta pie upes” un “Tēvs nakts”. Pēc intervēto mērķa grupu pārstāvju domām, šī prakse būtu jāturpina, pirmkārt, izglītojot topošos un esošos žurnālistus, otrkārt, atbalstot jaunu kultūras produktu veidošanu (grāmatas, teātra izrādes, kino u.tml.), kas aktualizē noteikto tēmu. Lai veicinātu sabiedrības izpratni un mazinātu maldīgus priekšstatus, ir atbalstāma arī aktīvāka piemiņas zīmju izvietošana apdzīvotajās vietās, kur reiz ir atradušās sinagogas, geto un darba nometnes.

Manuprāt, Rīgā un arī reģionos, pietrūkst piemiņas zīmju un informatīva rakstura stendu. Piemēram, pirms es [profesionāli saskāros], es pat nezināju kur Rīgā ir bijis geto vai sinagoga, kas tika sadedzināta. Mēs pārsvarā nezinām par šādām vietām pilsētā! Par to, ka bija trīs koncentrācijas nometnes vienpadsmit darba nometnes, ne tikai geto. Sabiedriskā telpā trūkst informācijas. [..] Man liekas, ja mums būtu vairāk informācijas, tad mums būtu vairāk izpratnes. Un ja būs vairāk izpratnes, tad būs mazāk maldīgu priekšstatu.

Apkopojot intervēto mērķa grupu sniegto vērtējumu par vajadzībām saistībā ar antisemitisku uzskatu un izpausmju mazināšanu Latvijas sabiedrībā, tiek norādīts uz šādām aktivitātēm un pasākumiem:

- noteikt antisemitisma mazināšanu sabiedrībā par vienu no rīcībspolitikas prioritātēm NAP līmenī (sk. iepriekš jautājuma izvērsumu rasisma mazināšanas jomā);
- jāveic situācijas monitorings antisemitisma jomā, kas ietver regulāru Valsts policijas un Valsts drošības dienesta datu apkopojumu;
- lielāka tiesībsarga iesaiste naida runas un naida noziegumu izvērtēšanā;
- izglītojoši sabiedrības pasākumi dažādām mērķa grupām – bērni/jaunieši, pedagogi, žurnālisti, tiesību sargājošo iestāžu darbinieki, piemēram, dažāda veida kultūras pasākumi, kas aktualizē antisemitisma tēmu sabiedrībā;
- piemiņas zīmes un informatīvi stendi pilsētvidē un vietās, kas saistīti ar holokaustu un genocīdu pret ebrejiem un romiem.

Plāna tvērums un rezultatīvā rādītāja sasniegšana

Šīs nodaļas mērķis ir raksturot Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023.gadam tvērumu, izvērtēt tā vispārējo lietderību, kā arī Plāna kopējā rezultatīvā rādītāja sasniegšanu.

Plāna tvērums

Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023.gadam ir īstermiņa politikas plānošanas dokuments, kurā ietverti septiņi pasākumi, kas attiecas uz rasisma un antisemitisma mazināšanu, lai gan sākotnēji tika plānoti 12 pasākumi. Plānā nav ietverti pasākumi antičigānisma un romu diskriminācijas mazināšanai, jo tie ir ietverti atsevišķā vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentā – Plānā romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023.gadam²⁰. Eiropas Savienības mērogā Latvija ir viena no tām dalībvalstīm, kas savu Plānu ir izstrādājusi drīz pēc Eiropas Komisijas attiecīgajām iniciatīvām²¹.

Izmantojot Eiropas Komisijas paziņojumus (sk. izvērtējuma ievadu), kas iniciēja Plāna sagatavošanu Latvijā, secināms, ka Plānā ietvertie pasākumi attiecas gan uz rasisma un antisemitisma mazināšanu individuālā līmenī, gan uz strukturālā rasisma un antisemitisma mazināšanu, jo ietver gan plašus sabiedrības informēšanas pasākumus, gan diskriminācijas, rasisma un antisemitisma izpausmju apkarošanas kapacitātes paaugstināšanu, lai spētu identificēt attiecīgos gadījumus, gan pārmaiņas rīcībpolitikā. Vienlaikus redzams, ka Plāna 2023. gada pasākumu tvērums ir šaurs, respektīvi, tie pamatā ir informatīvie un izglītojošie pasākumi, turklāt turpinot un noslēdzot nozīmīgu, 2022. gadā īstenotu pasākumu kopumu, un tāpēc Plāna īstenošanas kopējais plānotais budžets 2023. gadam bija relatīvi mazs – 171 115,00 EUR²².

Vispārējais Plāna lietderības vērtējums

Lai gan Plāna sagatavošanu rosina Eiropas Komisija, izstrādājot divus secīgus paziņojumus (sk. izvērtējuma ievadu), tas ir uzskatāms par nozīmīgu dokumentu arī nacionālajā līmenī, jo aktualizē neiecietības un antisemitisma mazināšanas problemātiku Latvijā, nepieciešamību uzraudzīt neiecietības un antisemitisma izpausmes, it sevišķi mainīgajos ģeopolitiskajos apstākļos, aktualizē nepieciešamību uzkrāt un analizēt dažādus neiecietību raksturojošos datus. Lai gan Kultūras ministrija

²⁰ 13.04.2023. Ministru kabineta rīkojums Nr. 209 “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/341139-plans-rasisma-un-antisemitisma-mazinasanai-2023-gadam> (skatīts 17.01.2025.)

²¹ Sk. ziņojumu: European Commission (2024). REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Report on the implementation of EU anti-racism action plan 2020-2025 and on national action plans against racism and discrimination. Pieejams: https://commission.europa.eu/document/download/4968fa88-5350-48d9-bf36-abd3c0142aa8_en?filename=Report%20Antiracism.pdf (skatīts 17.01.2025.)

²² 13.04.2023. Ministru kabineta rīkojums Nr. 209 “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/341139-plans-rasisma-un-antisemitisma-mazinasanai-2023-gadam> (skatīts 17.01.2025.).

ir atbildīga par Plāna sagatavošanas koordinēšanu, par Plānā iekļauto pasākumu īstenošanu pamatā ir atbildīgas citas valsts pārvaldes iestādes vai NVO.

Plāna izvērtējuma pieredze rāda, ka nepieciešams veikt skaidrojošo darbu iesaistīto institūciju pārstāvjiem par Plāna izstrādes pamatojumu ES līmenī, kam parasti netiek pievērsta pietiekami liela vērība, Plāna mērķiem, uzdevumiem un sasaisti ar citiem, gan augstākas hierarhijas, gan līdzīga līmeņa nacionālajiem politikas plānošanas dokumentiem. Tas tāpēc, ka Plāna izstrādē un īstenošanā iesaistītie partneri, ņemot vērā Plāna salīdzinoši šauru tvērumu 2023. gadā, ir izteikuši šaubas par tā kā atsevišķa dokumenta sagatavošanas lietderību, atsaucoties uz tā izstrādes un saskaņošanas procesa radīto administratīvo slogu viņu pārstāvētajām institūcijām. Šajā gadījumā intervētajiem iesaistīto institūciju pārstāvjiem nav skaidrs, kāpēc atsevišķi ir nodalāms Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai, savu viedokli pamatojot ar argumentu, ka diskriminācijas mazināšanas un tiesību aizsardzības jautājumi ir ļoti aktuāli arī romu mērķa grupā, attiecīgi uzskatāms, ka noteiktas aktivitātes ir formāli nodalītas pēc mērķa grupas, taču pārklājas pēc to satura un būtības. Šeit jāatzīmē, ka Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai kā īstermiņa starpnozaru politikas plānošanas dokuments ietver būtiski plašāku pasākumu loku, aptverot vairākas nozīmīgas sabiedrības dzīves jomas – izglītību, nodarbinātību, sociālo aizsardzību, mājokli, veselības aprūpi, kultūras politiku, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politiku. Attiecīgi tā apvienošana ar Plānu rasisma un antisemitisma mazināšanai nav uzskatāma par lietderīgu.

Tāpat intervētie institūciju pārstāvji vērsuši uzmanību uz to, ka gadījumā, ja plānā ietverto pasākumu ir maz un tie pamatā ir informatīvi, tad arī iesaistīto institūciju pārstāvji to uzskata par drīzāk formālu, nevis reāli darbā izpildāmu dokumentu. Secināms, ka dokumenta izstrāde nacionālā līmenī ir turpināma, taču apsverams un diskutējams ir tvērums (paplašinot iekļaujamo pasākumu skaitu un intensitāti).

Rezultatīvā rādītāja novērtējums

Definējot Plāna mērķi un tajā ietverto pasākumu ievadā ir definēts viens vispārējs tā īstenošanā sasniedzamais rezultatīvais rādītājs (sk. 1. tabulu). Tas definē 2020. gada jeb sākotnēju rādītāja vērtību un nosaka 2024. gadā sasniegt plānoto jeb mērķa vērtību. Turpinājumā ir dota rezultatīvā rādītāja reāli sasniegtā vērtība, ciktāl to ļauj noteikt pieejamie dati. Rezultatīvā rādītāja aktuālās vērtības novērtēšanai ir izmantoti jaunākie pieejamie dati, kas attiecīgi atspoguļo situāciju 2023. gadā, nevis 2024. gadā, kā sākotnēji tika plānots. 1. tabulas noslēguma kolonā sniegts arī novērtējums, vai plānotā vērtība ir sasniegta.

Kā redzams 1. tabulā rezultatīvā rādītāja sasniegto vērtību novērtēšanu apgrūtina divi apstākļi. Pirmkārt, nav noteikts, vai subjektīvā diskriminācijas pieredze ir attiecināma uz jebkuru dzīves jomu vai tieši uz diskriminācijas pieredzi etniskās vai rasu piederības dēļ, kā tas varētu būt saistoši šī Plāna izvērtēšanas kontekstā. Tas tāpēc, ka rādītāja sākotnējā vērtība ir definēta vispārīgi. Otrkārt, tā kā Latvija nav piedalījies atkārtotā Eiropas Sociālā pētījuma vīlnī 2023./2024. gadā²³, rādītāja vērtība

²³ Sk. European Social Survey (n.d.) ESS round 11 - 2023. Social inequalities in health, Gender in contemporary Europe. Pieejams: <https://ess.sikt.no/en/study/412db4fe-c77a-4e98-8ea4-6c19007f551b> (skatīts 17.01.2025.)

nav izgūstama no tā sākotnējā datu avota, jo Latvijā šī aptauja nav veikta atkārtoti izvērtējumam saistošā laika posmā. Attiecīgi izvērtējuma autori centās atrast metodoloģiski līdzīgu alternatīvu datu avotu.

1. tabula. Vispārējo Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanas stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2023.gadam rezultatīvā rādītāja sasniegšana

Mērķis, sākotnējā un mērķa rezultatīvā rādītāja vērtības	Aktuālā vērtība 2023./ 2024. gadā	Vērtējums
Subjektīvā diskriminācijas pieredze, ESS (2020.g. 9,8% → 2024.g. 7,2%)	Iedzīvotāju īpatsvars, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā ir personiski jutušies diskriminēti viena vai vairāku iemeslu dēļ, Eiropas aptauja: 2023. gada aprīlis – kopējā subjektīvās diskriminācijas pieredze 18%, balstoties uz etnisko piederību, – 4%, balstoties uz ādas krāsu – 0% ²⁴	Nav iespējams sniegt vērtējumu

1. tabulā dotā rezultatīvā rādītāja vērtība ir sniegta pēc Eiropas aptaujas datiem. Vērtējot subjektīvās diskriminācijas pieredzi kopumā, 2023. gadā to ir izjūtuši relatīvi vairāk iedzīvotāju (18%), nekā noteikts rezultatīvā rādītāja mērķa vērtībā. Vienlaikus, kā parādīts 1. tabulā, pastāv iespēja, ka Eiropas aptaujā jautājums ir uzdots lielākā detalizācijas pakāpē, jo gan 2021. gadā, ar kuru tiek salīdzināti Eiropas aptaujas 2023. gada dati, gan 2023. gadā Latvijas iedzīvotāju īpatsvars, kuri jutušies diskriminēti, ir augstāks, nekā izriet no Eiropas Sociālā pētījuma 2020. gadā (pēc Eiropas aptaujas datiem subjektīvā diskriminācijas pieredze ir pieaugusi par 3 procentpunktiem). Tāpēc 1. tabulā ir minēts rādītājs, cik Latvijas iedzīvotāji jutušies diskriminēti, balstoties uz viņu etnisko piederību (4%) un ādas krāsu (0%). Vērtējot pēc šiem rādītājiem, varētu uzskatīt, ka rezultatīvais rādītājs ir sasniegts. Tomēr, tā kā precīzs rādītāju mērošā jautājuma formulējums Plānā nav dots, secināms, ka nav iespējams sniegt vērtējumu, vai plāna rezultatīvais rādītājs ir sasniegts, jo trūkst ar sākotnējo vērtību salīdzināmu atkārtoto rezultatīvā rādītāja mērījumu. Šis rezultatīvais rādītājs ir saglabājams Plāna ietekmes izvērtējumā, papildinot to ar citiem, kā ieteikts turpinājumā.

Izvērtējot aktuālo situāciju rasisma un etniskās neiecietības jomā un antisemitisma izpausmes sabiedrībā, būtu ieteicams paplašināt tajā ietvertos rezultatīvos rādītājus, it sevišķi, ja, ņemot vērā vajadzības rasisma un antisemitisma mazināšanas jomā, Plānā tiktu iekļauti papildu pasākumi un uzsākts regulārs situācijas monitorings. Iekļaujot Plānā noteiktus jaunus pasākumus, ieteicams tajā iekļaut arī atbilstošus rezultatīvos rādītājus. Tā kā Plāna pasākumi vērsti uz sabiedrības informētības paplašināšanu, kā viens no diskriminācijas personisko pieredzi papildinošiem rādītājiem var būt iedzīvotāju uztvere, cik izplatīta ir diskriminācija pēc noteiktas pazīmes, respektīvi, balstoties uz etnisko piederību vai ādas krāsu (respektīvi, rasi), ko piedāvā Eiropas aptaujas dati. Tas ir izmantojams informācijas avots arī tādēļ, ka situācijas novērtējums Eiropas Komisijas līmenī notiek uz šīs aptaujas pamata. 2023. gadā veikta Eiropas aptauja rāda, ka 33% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka tā ir “izplatīta” (*widespread*), kas ir būtiski zemāks rādītājs par ES vidējo (60%). Savukārt vērtējot

²⁴ Special Eurobarometer 535. *Discrimination in the European Union*, 108.-109.lpp. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=88556> (skatīts 17.01.2025.)

diskriminācijas izplatību saistībā ar rasi (ādas krāsu), 22% Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka tā ir “izplatīta”, kamēr vidēji ES – 61%²⁵. Intervētie eksperti norāda, ka šie dati liecina par vājo Latvijas sabiedrības apzināšanos, ka šāda diskriminācija eksistē, tāpēc sabiedrības informēšanas kampaņu rezultātā šiem rādītājiem būtu jāpieaug, respektīvi, iedzīvotāju īpatsvaram, kas atzīst, ka šāda diskriminācija pastāv, ir jāpieaug.

Tā kā vajadzību izpēti ietvaros kā viena no galējām rasisma un antisemitisma izpausmēm tika aplūkota naida runas izplatība, nākotnē ir izvērtējams, vai iespējams Plāna ietekmes izvērtējumā iekļaut atbilstošu rezultātīvo rādītāju (ar mērķi – samazināt izplatību). Šāda rādītāja (naida runas izplatība plašsaziņas līdzekļos) iekļaušana ieteicama tāpēc, ka līdzšinējie Plāna pasākumi lielā mērā vērsti uz sabiedrības izpratnes veicināšanu, kā rezultātā naidīgiem izteikumiem būtu jāsamazinās, sabiedrībā pieaugot izpratnei par šo jautājumu un samazinoties sabiedrības tolerancesi pret publiski paustiem neiecietīgiem vai naidīgiem izteicieniem. Vienlaikus jāņem vērā, ka naida runas monitoringu šobrīd veic LCC, tāpēc iesākumā, pirms rādītāja iekļaušanas Plānā, ir jāpanāk vienošanās par politikas veidošanas monitoringam nepieciešamajiem datiem un to regulāru uzkrāšanu, un gadījumā, ja vienošanās ietver deleģēt šo datu uzkrāšanu LCC, ir jānodibina atbilstošs tiesisks pamats.

Ņemot vērā, ka būtisks īstenoto Plāna pasākumu aspekts ir izpratnes veidošana par Latvijas vēstures pretrunīgajiem jautājumiem un kolektīvās atmiņas attīstīšanu, ieteicams ir izstrādāt atsevišķu rezultātīvo rādītāju kopumu, kuri raksturo sabiedrības attieksmi (un tās izmaiņas) pret noteiktiem Latvijas vēstures notikumiem. Tā kā eksperti ir norādījuši, ka rasisms un antisemitisms ir tās sabiedrības izpausmes, kuru mazināšanai nepieciešams pasākumus īstenot regulāri, lai noturētu sasniegto sabiedrības izpratnes progresu, rezultātīvo rādītāju vērtības ieteicams definēt kvalitatīvā izteiksmē kā “nemainīgs” vai “uzlabojas” bez konkrētiem skaitliskiem rādītājiem.

²⁵ Sk. Special Eurobarometer 535. *Discrimination in the European Union*, 18., 20. lpp. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=88556> (skatīts 17.01.2025.)

Plāna pasākumu detalizēts novērtējums

Pasākums: vienojošas atceres kultūras attīstību veidojošas iniciatīvas

Vienojošas kultūras attīstību veidojošas iniciatīvas	
Atbildīgā institūcija	Kultūras ministrija
Plānotais pasākuma darbības rezultāts	Uzlabojusies sabiedrības izpratne par pretrunīgiem Latvijas vēstures jautājumiem, tai skaitā par komunistiskā režīma un nacistiskā režīma īstenotajām represijām pret Latvijas iedzīvotājiem Otrā pasaules kara laikā.
Pasākuma rezultatīvais rādītājs	(1) Katru gadu organizēti vismaz 2 pasākumi par komunistiskā režīma īstenotajām represijām pret Latvijas iedzīvotājiem Otrā pasaules kara laikā; (2) Katru gadu īstenots vismaz 1 piemiņas pasākums holokausta upuru piemiņai un to Latvijas iedzīvotāju piemiņai, kuri glābuši ebrejus Otrajā pasaules karā; (3) Katru gadu īstenots vismaz 1 piemiņas pasākums Otrā pasaules kara laikā īstenotā romu holokausta upuru piemiņai.
Izlietotais budžets 2023. gadā²⁶	209 965,55 EUR, t.sk.: 60 000,00 EUR – nodibinājums “Komunistiskā terora upuru un palīdzības fonds “Sibīrijas bērni”” 29 965,55 EUR – biedrība “Šamir” 130 000,00 EUR – biedrība “Romu Kultūras centrs” (visiem pasākumiem, t.sk., uz šo pasākumu attiecināmiem).
Vērtējums	Sasniegts

Atbilstoši pasākumi īstenoti gan 2022. gadā (nav plāna tvērumā), gan 2023. gadā. Minētos pasākumus Kultūras ministrija īstenojusi sadarbībā ar vairākiem sadarbības partneriem.

Pirmā piemiņas pasākumu kopa par komunistiskā režīma īstenotajām represijām pret Latvijas iedzīvotājiem Otrā pasaules kara laikā ir īstenota laika posmā no 2022. gada 1. novembra līdz 2023. gada 31. novembrim sadarbībā ar nodibinājumu “Komunistiskā terora upuru un palīdzības fonds “Sibīrijas bērni””. Pasākuma ietvaros īstenošanas šādas aktivitātes:

- divi koncerti “Aizvestajiem”;
- divos muzejos izstādīta ceļojošā izstāde “1949.gada 25.marta deportācija” (izstādi apmeklējuši 580 skolēni);

²⁶ KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”.

- konference “Mēs neesam aizmirsuši” Valsts Prezidenta pilī (240 dalībnieki);
- izdota grāmata “Stāsti un zīmējumi par Sibīriju. Kur palika tēvi?”;
- izveidota filma “Tālā Zeme Sibīrija. Kāpēc mēs braucām?”;
- interaktīvās vēstures stundas skolēniem kopā ar cilvēkiem, kuri bija izsūtīti.²⁷

Otrā pasākumu kopa holokausta upuru piemiņai un to Latvijas iedzīvotāju piemiņai, kuri glābuši ebrejus Otrajā pasaules karā ir īstenot laika posmā no 2022. gada 22. decembra līdz 2023. gada 11. decembrim sadarbībā ar biedrību “Šamir”. Rīgas geto un Latvijas holokausta muzejā īstenotas šādas aktivitātes:

- sarīkotas divas izstādes Rīgas geto un Latvijas holokausta muzejā;
- izlikta apskatīšanai mākslinieka Emīla Zilbermana instalācija “Idol”, t.sk. sagatavotas trīs virtuālas versijas esošajām izstādēm (“Aizvērtas robežas. Latvijas stāsts”, “No putekļiem un pelniem”, “Idol”);
- publicēta grāmata “Latvijas ebreju vēstures materiālu kopojums. 1. laidieni” latviešu valodā,
- izveidota karte “Ebreju genocīda piemiņas vietas un tematiskie muzeji Rīgā” (angļu un latviešu valodās);
- sagatavots muzeja informatīvais buklets deviņās valodās (ukraiņu, igauņu, lietuviešu, portugāļu, dāņu, serbu, čehu, grieķu, un ķīniešu valodās);
- noorganizēti trīs dažāda veida pasākumi:
 - Jom Ha Šoa (30 dalībnieki);
 - pasākums “Dzīvo gājiens” (ap 250 dalībnieku);
 - kartes “Ebreju genocīda vietas un tematiskie muzeji Rīgā” prezentācija (pasākumā klātienē piedalījās 20 dalībnieki, tiešraidē – 305 dalībnieki).²⁸

Trešā pasākumu kopa Otrā pasaules kara laikā īstenotā romu holokausta upuru piemiņai īstenota laika posmā no 2022. gada 22. decembra līdz 2023. gada 7. novembrim sadarbībā ar biedrību “Romu Kultūras centrs”. Tā kā biedrība īstenoja plašāku iniciatīvu kopumu, to starpā šādi pasākumi ir attiecināmi uz vērtējamā pasākuma darbības rezultātu un rezultatīvo rādītāju sasniegšanu:

- organizētas ekskursijas Romu Vēstures un mākslas muzejā gida pavadībā;
- nodrošinātas individuālās konsultācijas Latvijas romiem t.sk. Otrā pasaules karā cietušajiem romiem, viņu tiesību un interešu aizstāvības jomā;
- nodrošinātas telpas romu jauniešu sagatavošanai dalībai izglītojošai ekskursijai Latvijas romu jauniešiem Aušvicas muzejā un dalībai pasākumā “DIKH HE NA BISTER” Aušvicā (Polijā);
- 2023.gada 6. septembrī Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā tika atklāta izstāde par romu kultūras mantojumu “Romī Latvijā”.

Ņemot vērā plašo pasākumu kopumu, kuru īstenojusi biedrība “Romu Kultūras centrs”, taču pamatā romu kultūras popularizēšanā, Plāna finanšu izlietojuma pārskatam būtu lietderīgi nodalīt pasākumus, kas attiecināmi uz šo Plānu, bet kuri pasākumi attiecināmi uz Plāna romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanu (šī izvērtējuma kontekstā saistošs ir Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai

²⁷ KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”.

²⁸ Turpat.

2022. – 2023.gadam).

Rezumējot pasākuma “Vienojošas atceres kultūras attīstību veidojošas iniciatīvas” lietderības novērtējumu, pēc intervēto mērķa grupu domām, tas atbilst antisemitisma mazināšanas un ebreju dzīvesvides saglabāšanas jomas vajadzībām un to ir nepieciešams turpināt un attīstīt. Atbilstoši sniegtajam situācijas aprakstam tas ir viens no pasākumiem nacionālajā līmenī, kas aktualizē Latvijas vēstures pretrunīgo jautājumu problemātiku. Pasākumi ir cieši saistīti ar attiecīgās tematikas muzeju darbību, kuru darbs ir jāturpina atbalstīt ar valsts budžeta līdzekļiem.

Pasākums: naida runas mazināšanas atbalsta programma projekta “Kapacitātes veidošana un izpratnes paaugstināšana neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā – CALDER” ietvaros

Naida runas mazināšanas atbalsta programma projekta “Kapacitātes veidošana un izpratnes paaugstināšana neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā – CALDER” ietvaros	
Atbildīgā institūcija	Sabiedrības integrācijas fonds sadarbībā ar Latvijas Universitāti, Valsts policiju, Tiesu administrāciju, Prokuratūru
Plānotais pasākuma darbības rezultāts	(1) veicināta sabiedrības izglītošana par naida runu internetā, riskiem, ar ko saskaras jaunieši internetā un mediju izglītošana; (2) veicināta iedzīvotāju spēja identificēt naida runu, ziņot par to un izmantot konstruktīvas metodes, lai ar to cīnītos un (3) sabiedrības tolerances pret naida runu mazināšana.
Pasākuma rezultatīvais rādītājs	(1) Veikts pētījums par tiesisko regulējumu cīņai pret naida noziegumiem un ksenofobiju, ieskaitot homofobiju un naida runu tiešsaistē un tā ieviešana praksē Latvijā; (2) Atbilstoši pētījuma rezultātiem izstrādāti un prezentēti normatīvo aktu grozījumu priekšlikumi; (3) Izstrādātas vadlīnijas juristiem un citām saistītajām pusēm par pareizu un efektīvu tiesību normu piemērošanu praksē; (4) Izstrādāta un pārbaudīta apmācību programma profesionāļiem, kas tieši iesaistīti naida noziegumu apkarošanā; (5) Apmācīti 16 policisti, 16 prokurori, 16 tiesneši, 16 SIF darbinieki un apmācīti 3 darbinieki no katras partneriestādes, kas pēc tam pasniegs mācības (kopā 12).
Izlietotais budžets 2023. gadā²⁹	4 054,00 EUR (noslēguma konference)
Vērtējums	Sasniegts

Pasākuma/ projekta “Naida runas mazināšanas atbalsta programma projekta “Kapacitātes veidošana un izpratnes paaugstināšana neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā – CALDER” ietvaros”, ko īstenoja SIF sadarbībā ar Valsts policiju, Tiesu administrāciju, Prokuratūru un Latvijas Universitāti, virsmērķis bija novērst un izskaust rasismu, ksenofobiju un citas neiecietības formas un to izpausmes, it sevišķi naida noziegumus un naida runu. Savukārt kā projekta apakšmērķis tika noteikts efektīvas sadarbības nodrošināšana starp valsts un tiesībsargājošām institūcijām, lai efektīvi risinātu ar rasismu, ksenofobiju, homofobiju un citām neiecietības formām saistītos naida noziegumus un naida runu, kā arī lai nodrošinātu efektīvāku naida noziegumu un naida runas tiesiskā regulējuma piemērošanu labāku

²⁹ KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”. Vairums aktivitāšu īstenotas 2022. gadā, projekta kopējais budžets bija 24 305,07 EUR.

naida noziegumu upuru aizsardzības nodrošināšanai.³⁰ Pasākumā (projektā) plānotās aktivitātes pamatā tika īstenotas pirms Plāna stāšanās spējā, t.i., projekts tika uzsākts 2021. gadā, nozīmīgas aktivitātes tika īstenotas 2022. gadā, un projekts noslēdzās 2023. gada 31. janvārī. Kopumā pasākuma ietvaros 2022. un 2023. gadā tika veiktas sekojošas aktivitātes:

- pētījums par starptautiskajām saistībām un standartu naida noziegumu jomā, Latvijas tiesisko regulējumu un tā atbilstību starptautiskajām prasībām, Latvijas tiesu prakses naida noziegumu jomā analīze;
- projekta partneru darbinieku ekspertīzes/kapacitātes celšana par to, kā uzlabot valsts iestāžu reakciju uz rasismu, ksenofobiju un citiem neiecietības veidiem valsts, reģionālā un vietējā līmenī;
- izstrādātas vadlīnijas tiesībsargājošajām iestādēm, par to kā identificēt naida runu un naida noziegumus, ņemot vērā rabatas principu;
- neformālās izglītības mācības par diskriminācijas, naida runas, rasisma, ksenofobijas un citu netolerances formu identificēšanu, novēršanu un apkarošanu juridisko profesiju pārstāvjiem (tiesneši, advokāti, prokurori); tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem (valsts un pašvaldības policijas darbinieki), Sabiedrības integrācijas fonda darbiniekiem;
- starptautiska konference par diskriminācijas identificēšanu, novēršanu un apkarošanu, tai skaitā tiesu praksi.³¹

Savukārt 2023. gada janvārī notika projekta CALDER noslēguma konference, kurā piedalījās 96 dalībnieki. Konferencē piedalījās tiesībsargājošo iestāžu, ministriju, NVO u.c. organizāciju un institūciju pārstāvji. Konferencē:

- tika prezentēts pētījums “Naida noziegumi un naida runa. Starptautiskie standarti un Latvijas tiesiskais regulējums un prakse”: galvenie rezultāti un ieteikumi situācijas uzlabošanai Latvijā.”
- diskutēts par naida noziegumu cēloņiem un sekām, ietekmi uz indivīdu un sabiedrību;
- eksperti dalījās pieredzē un viedokļos par naida noziegumu konstatēšanu, izmeklēšanu un tiesvedības procesiem u.c.
- tika uzklusīta Somijas policijas pārstāvja pieredze darbā ar naida noziegumiem un naida runu.

Rezultātā secināms, ka, lai gan pasākums ir nozīmīgs Plāna mērķa sasniegšanas kontekstā, tā īstenošana Plāna darbības laikā bija faktiski noslēgusies. Vienlaikus projekts intervēto mērķa grupu starpā tiek atzinīgi novērtēts, jo tā ietvaros sadarbojās dažādas iesaistītās puses, kuras ikdienā strādā ar naida runas un naida noziegumu identificēšanu, izvērtēšanu, kā arī soda piemērošanu par to veikšanu.

Tas, kas ir iekļauts plānā, tas viss ir sasniegts. Un CALDER projekts ir bijis ļoti, ļoti veiksmīgs [...] CALDER projekts, kas bija sadarbībā ar VP, tiesu administrāciju, prokuratūru, Latvijas Universitāti. Tur bija gan pētījums par neiecietību Latvijā, gan arī mācības, savedot kopā šo atbildīgo iestāžu darbiniekus, un šādas iniciatīvas būtu ļoti, ļoti svarīgas, lai mēs runātu par neiecietības mazināšanu.

³⁰ Neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā (CALDER) (01.09.2021.). Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/projekts/neiecietibas-roversanai-un-apkarosanai-latvija-calder> (skatīts 16.01.2025.)

³¹ Turpat

Jo viens no rādītājiem, cik ātrā laikā iesaistītās iestādes spēj reaģēt, uz šo notikumiem. Adekvāti izmeklējot, adekvāti izvērtējot un sodot. Tas ir vājais punkts, par ko ir jādomā. (DA_7)

Intervēto mērķa grupu skatījumā šāda veida izglītojošas aktivitātes ir turpināmas ar noteiktu regularitāti, jo ļauj gan paplašināt apmācīto personu loku, gan atgādina par naida runas novēršanas aktualitāti sabiedrībā.

Pasākums: modrības veicināšanas aktivitātes

Modrības veicināšanas aktivitātes	
Atbildīgā institūcija	Valsts policija
Plānotais pasākuma darbības rezultāts	Veicināta sabiedrības izglītošana par naida runu internetā, tās atpazīšana un informētība par rīcību sevis pasargāšanai
Pasākuma rezultatīvais rādītājs	2023.gadā izstrādāts speciāls informatīvs materiāls un organizēts modrības veicināšanas pasākums.
Izlietotais budžets 2023. gadā³²	-
Vērtējums	Nav sasniegts

Valsts policijas īstenotā pasākuma “Modrības veicināšanas aktivitātes” ietvaros tika plānots izstrādāt speciālu informatīvu materiālu un organizēt modrības veicināšanas pasākumu. Tā kā Prevencijas vadības birojs 2023. gadā saskārās ar cilvēkresursu trūkumu, pasākuma īstenošana tika pārcelta uz 2024. gadu.³³ Tā rezultātā pasākums, raugoties no Plāna 2023. gadam izpildes viedokļa, vērtējams kā “nav sasniegts”.

Pēc intervēto mērķa grupu domām šāds pasākums ir nepieciešams, jo sabiedrība kopumā ir maz informēta par naida runas un naida noziegumu atpazīšanu un to, kur vērsties attiecīgajos gadījumos. Ņemot vērā, ka sabiedrība šādos gadījumos pamatā vēršas NVO, kas strādā cilvēktiesību jautājumiem, nepieciešams veicināt vēršanos Valsts policijā.

³² KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”.

³³ Turpat.

Pasākums: datu par drošību un psiholoģisko labklājību vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs apkopošana un analīze

Datu par drošību un psiholoģisko labklājību vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs apkopošana un analīze	
Atbildīgā institūcija	Izglītības kvalitātes valsts dienests
Plānotais pasākuma darbības rezultāts	Apkopoti un analizēti dati par drošību un psiholoģisko labklājību izglītības iestādēs, iegūta informācija par vienlīdzību un nediskrimināciju izglītības vidē.
Pasākuma rezultatīvais rādītājs	2023.gadā veikts informācijas apkopojums pēc vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu akreditācijas
Izlietotais budžets 2023. gadā³⁴	n/a
Vērtējums	Sasniegts

Pasākuma “Datu par drošību un psiholoģisko labklājību vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs apkopošana un analīze”, ko īstenoja Izglītības kvalitātes valsts dienests, ietvaros IKVD 2023. gadā veica 93 akreditācijas vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs un izvērtēja 202 izglītības iestāžu vadītāju profesionālo darbību.³⁵ Pasākums formāli vērtējams kā sasniegts, ņemot vērā pasākuma rezultatīvā rādītāja definīciju, taču, pēc būtības, kā skaidrots zemāk, pasākuma darbības rezultāts nav sasniegts.

IKVD apkopo un analizē datus par drošību un psiholoģisko labklājību vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs, taču tie pamatā ir saistīti ar fiziskās vides drošību un izglītības iestādes fiziskās vides pieejamību. Kā skaidro iesaistītās amatpersonas, iekļaujošā izglītība Latvijā pamatā tiek saistīta ar fizisko pieejamību un drošību, kas izriet no ugunsdrošības un veselības aspektiem, līdz ar to datus netiek fiksēta izglītojamo sociālā un emocionālā iekļaušanās. Daļēji par sociālo un emocionālo labklājību var spriest par fiksētajiem vardarbības gadījumiem izglītības iestādēs, taču mērķa grupu starpā (izglītojamais, pedagogs un vecāks) vērojami atšķirīgi viedokļi, kas netiek padziļināti pētīti, kā arī aptaujas instrumentārijs neparedz iespēju identificēt vardarbības gadījumu, pamatojoties uz neiecietīgu attieksmi rases, etniskās grupas, nacionalitātes vai reliģiskās pārliecības dēļ. Lai šādus datus ievāktu un apkopotu, pirmkārt, nepieciešams paplašināt tvērumu tam, pēc kādiem parametriem tiek novērtēta izglītojamā fiziskā un psiholoģiskā iekļaušanās izglītības iestādē. Otrkārt, veicami aptaujas instrumentārija papildinājumi, lai varētu identificēt naida runu un naida noziegumus.

³⁴ KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”.

³⁵ Turpat.

Pasākums: sekmēt aktīvu iekļaušanu, lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas un aktīvu līdzdalību, kā arī uzlabotu nodarbinātību

Sekmēt aktīvu iekļaušanu, lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas un aktīvu līdzdalību, kā arī uzlabotu nodarbinātību	
Atbildīgā institūcija	Labklājības ministrija
Plānotais pasākuma darbības rezultāts	(1) politikas veidošanā un īstenošanā iesaistīto institūciju (valsts un pašvaldības) nodarbināto izglītošanas/informēšanas pasākumi par vienlīdzīgu iespēju un nediskriminācijas principa integrēšanu politikas plānošanas un īstenošanas procesos; (2) atbalsta sniegšana darba devējiem iekļaujošas darba vides un diskriminācijas novēršanas jautājumos; (3) atbalsta pasākumi sabiedrības vispārējās izpratnes paplašināšanai un izglītošanai par dažādām diskriminācijas riskiem pakļautām iedzīvotāju grupām
Pasākuma rezultatīvais rādītājs	(1) Sniegts atbalsts 211 nacionāla, reģionāla vai vietēja mēroga valsts administrācijas vai sabiedrisko pakalpojumu iestādēm, kā arī 500 biedrībām un nodibinājumiem, mikrouzņēmumiem un mazajiem vai vidējiem uzņēmumiem; (2) Sniegts atbalsts 124 biedrībām un nodibinājumiem; sniegts atbalsts 18 600 diskriminācijas riskam pakļautām personām, kurām mazināts diskriminācijas risks un veicināta iekļaušanās sabiedrībā.
Izlietotais budžets 2023. gadā³⁶	n/a
Vērtējums	Nav sasniegts

Pasākums “Sekmēt aktīvu iekļaušanu, lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas un aktīvu līdzdalību, kā arī uzlabotu nodarbinātību”, ko īstenoja Labklājības ministrija, nav sasniegts, raugoties no 2023. gada plāna īstenošanas perspektīvas. Tas ir saistīts ar to, ka pasākuma īstenošana ir uzsākta vēlāk, nekā sākotnēji plānots, respektīvi, 2024. gadā. Pasākuma ieguldījums šajā Plāna identificēto problēmu risināšanā būs atkarīgs no sasniegto mērķa grupu profila, kā arī tā, cik lielā mērā pasākums tiks vērsts uz diskriminācijas uz etniskā/ rasu pamata apzināšanos un izplatības samazināšanos, ņemot vērā, ka diskriminācijas riskam ir pakļautas dažādas sabiedrības grupas (piemēram, Latvijā aktuāla ir arī diskriminācijas dzimuma, vecuma, invaliditātes u.c. iemeslu dēļ³⁷).

³⁶ KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”.

³⁷ SIF, InCSR, Kantar (2023). *Dažādības kompass 2023. Pētījums par diskriminācijas situāciju darba vietās Latvijā*. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/media/4564/download?attachment> (skatīts 17.01.2025.).

Pasākums: diskriminācijas situācijas izpēte Latvijā

Diskriminācijas izpēte Latvijā	
Par pasākuma īstenošanu atbildīgā institūcija	Sabiedrības integrācijas fonds
Plānotais pasākuma darbības rezultāts	Veikta izpēte par diskriminācijas situāciju Latvijā
Pasākuma rezultatīvais rādītājs	Veikts analītisks un datos pamatots situācijas izvērtējums, izzinot un analizējot sociālās atstumtības un diskriminācijas riskam pakļauto personu grupu viedokli, pretdiskriminācijas ekspertu un darba devēju situācijas novērtējumu, kā arī apzinot starptautisko pieredzi dažādības vadībā un sniegtas rekomendācijas situācijas uzlabojumam.
Izlietotais budžets 2023. gadā³⁸	n/a
Vērtējums	Sasniegts

Pasākums “Diskriminācijas situācijas izpēte Latvijā”, ko īstenoja SIF, formāli sasniegts, jo pētījums par diskriminācijas situāciju tika veikts 2022. gadā, bet 2023. gada janvārī, tiešsaistes konferencē, tika prezentēti veiktā pētījuma “Dažādības kompass 2023” rezultāti.³⁹ SIF ir iecerējis minēto pētījumu veikt regulāri.

Intervētie mērķa grupas pārstāvji ir vienprātīgi, ka šo diskriminācijas izplatību, raugoties gan no sabiedrības, gan no darba devēju viedokļa, nepieciešams pētīt, un tas veicams regulāri. Turklāt iekļaujot rādītājus, kas šobrīd vēl netiek mērīti. Kā norāda vairāki mērķa grupu pārstāvji, politikas veidotāji dažkārt mēdz uzskatīt, ka neiecietīga attieksme pret citas rases, etniskās grupas, nacionalitātes un reliģiskās pārliecības pārstāvjiem Latvijā ir maz izplatīta parādība. Vienlaikus šī Plāna kontekstā sniegtie dati, kā arī “Dažādības kompass 2023” dati liecina par neiecietības izplatību un problēmas aktualitāti. Lai veidotu mērķtiecīgu un efektīvu rīcībpolitiku, minēto datu vākšana ir turpināma un veicama regulāri, kas ļautu novērtēt rīcībpolitikas ietekmi.

³⁸ KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”. Kopējās pasākuma izmaksas 2022. – 2023. gadā ir 45 930,00 EUR.

³⁹ Sk. pētījuma rezultātu ziņojumu: SIF, InCSR, Kantar (2023). *Dažādības kompass 2023. Pētījums par diskriminācijas situāciju darba vietās Latvijā*. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/media/4564/download?attachment> (skatīts 17.01.2025.)

Pasākums: atbalsts Holokausta piemiņas alianses (IHRA) pieņemtajai antisemitisma definīcijai Eiropas Savienības antisemitisma apkarošanas politikas kontekstā

Atbalsts Holokausta piemiņas alianses (IHRA) pieņemtajai antisemitisma definīcijai Eiropas Savienības antisemitisma apkarošanas politikas kontekstā	
Atbildīgā institūcija	Ārlietu ministrija, Iekšlietu ministrija, Ģenerālprokuratūra, Tieslietu ministrija
Plānotais pasākuma darbības rezultāts	Lai gan Latvijā antisemitisms ir zemā līmenī, izprotot problemātiku globālā un Eiropas Savienības līmenī, kā arī solidarizējoties ar citām valstīm cīņā pret antisemitismu, apstiprinām gatavību izmantot definīciju kā darba instrumentu nacionālā līmenī.
Pasākuma rezultatīvais rādītājs	No 2023.gada praksē (piemēram, izstrādājot jaunus informatīvos un mācību materiālus, kā arī darba vadlīnijas) tiek nostiprināts, ka tiesībsargājošās institūcijas, papildus esošajam normatīvajam ietvaram Holokausta piemiņas alianses (IHRA) antisemitisma definīciju izmanto kā vēl vienu instrumentu naida noziegumu identificēšanai.
Izlietotais budžets 2023. gadā⁴⁰	n/a
Vērtējums	Sasniegts

Par pasākumu “Atbalsts Holokausta piemiņas alianses (IHRA) pieņemtajai antisemitisma definīcijai Eiropas Savienības antisemitisma apkarošanas politikas kontekstā”, ko īsteno Ārlietu ministrija, Iekšlietu ministrija, Tieslietu ministrija un Ģenerālprokuratūra, pieejamā informācija ļauj secināt, ka pasākums vērtējams kā sasniegts, lai gan tā īstenošana var būt aktuāla arī turpmāk, ārpus šī Plāna ietvara. Definīcijas piemērošana drīzāk vērtējams kā process, nevis kā atsevišķs īstenojams pasākums.

Šo definīciju nevar apstiprināt ne ar MK noteikumiem, ne ar likumu. Bet šī pasākuma mērķis ir [...] uzturēt šo definīciju dzīvu. Atgādināt par to. Un es domāju, ka tas līdz šim ir noticis pietiekami veiksmīgi, jo juridiski mēs antisemitisma likumu vai noteikumus nepieņemsim. Tas nozīmē, ka katrā diskusijā vai dokumentā, kas skar šīs tēmas, šai definīcijai tiek pievērsta īpaša uzmanība. Izpratne, ka tāda pastāv, iedzīvināt drīzāk tādu neformālu lietošanu.

Lai gan Holokausta piemiņas alianses (IHRA) antisemitisma definīcija tiek ņemta vērā atbildīgo valsts institūciju darbā, 2023. gadā netika izstrādāti tādi normatīvie akti un vadlīnijas saistībā ar antisemitisma jomu, ar kuru palīdzību definīcijas izmantošanu varētu pierādīt praksē. Intervētie mērķa grupas dalībnieki norāda, ka dažādu iesaistīto pušu diskusijās un tikšanās laikā, tā ir ņemta vērā, tomēr tās piemērošanas biežumu nav iespējams raksturot statistiski.

⁴⁰ KM pārskats “Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai pasākumu rezultātiem”.

Secinājumi un priekšlikumi turpmāko pasākumu izstrādei

Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam ir nacionālais īstermiņa starpnozaru politikas plānošanas dokuments, kas sagatavots, lai īstenotu divus Eiropas Komisijas paziņojumus – “Savienība, kurā valda līdztiesība: ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020.–2025. gadam” (COM (2020) 565 final) un “ES stratēģija antisemitisma apkarošanai un ebreju dzīvesvides atbalstam (2021.–2030. gads)” (COM (2021) 615 final). Latvijas nacionālajā Plānā ir adekvāti raksturota aktuālā situācija rasisma un etniskās neiecietības jomā un antisemitisma izpausmju izplatībā. Vienlaikus jāatzīmē, ka 2023. gada Plāns ir pieņemts, spriežot pēc dokumenta satura un pieejamajiem pārskatiem, novēloti, jo nozīmīgs pasākumu kopums ir īstenots 2022. gadā. Rezultātā Plāns ietver septiņus pasākumus, daļa no kuriem ir 2022. gadā īstenoto pasākumu noslēgums.

Plāna ietvertos rīcības pasākumu starpā ir informatīvie un izglītojošie pasākumi gan sabiedrībai kopumā, gan noteiktām mērķa grupām – valsts amatpersonām, kas strādā ar attiecīgajiem jautājumiem, kā arī citām nozīmīgām grupām, piemēram, darba devējiem, atbalsts atsevišķu pētījumu veikšanai, kas ļauj iegūt precīzākus datus par diskriminācijas izpausmēm Latvijas sabiedrībā, kā arī tas uzliek par pienākumu sekot Holokausta piemiņas alianses izstrādātajai antisemitisma definīcijai (sk. pasākumu nosaukumu pārskatu 2. tabulā). Izvērtējot Plāna pasākumu atbilstību diviem Eiropas Komisijas paziņojumos definētajiem intervences līmeņiem – individuālajam un strukturālajam –, redzams, ka tie četri no tiem attiecināmi uz individuālo līmeni un septiņi (visi) skar arī intervenci strukturālajā līmenī (sk. 2. tabulu). Tādējādi secināms, ka Plāna tvērums atbilst abu Eiropas Komisijas paziņojumu rekomendācijām.

Secināms, ka Plāns kā politikas plānošanas dokuments ļauj aktualizēt vajadzību strādāt ar rasisma un etniskās neiecietības un antisemitisma izpausmju mazināšanas jautājumiem, kā arī ļauj apkopot informāciju par valstī kopumā pieejamajiem intervences pasākumiem. Vienlaikus tas ir īstermiņa dokuments, kuru īstenošanu atbildīgo institūciju pārstāvji ir novērtējuši arī kā drīzāk formālu. Līdzīga dokumenta izstrāde nacionālā līmenī ir turpināma gan starptautisko saistību, gan nacionālo vajadzību dēļ, jo, pieaugot imigrantu skaitam Latvijā un ģeopolitisko notikumu radītai spriedzei, neiecietības izpausmju intensitāte un biežums, ekspertu vērtējumā, pieaug. Tomēr attiecīgās starpinstitūciju darba grupās ir jāizdiskutē Plāna sagatavošanas formāts, piemēram, apvienojot ar citiem līdzīga satura dokumentiem, vai tvērums, paplašinot iekļaujamo pasākumu skaitu un intensitāti.

Attiecībā uz Plānā turpmāk iekļaujamajiem pasākumiem, ņemot vērā līdzšinējo Plāna tvērumu un nosacījumu, ka pasākumiem jābūt īstenojamiem piešķirtā budžeta ietvaros, secināms, ka pirmām kārtām turpināmas ir tās iniciatīvas, kur noturīga rezultāta panākšanai, ir nepieciešama ilgstoša intervence. Tas tāpēc, ka šādu intervencu pārtraukšana nav ieteicama situācijā, kad dažādu apstākļu ietekmē pastāv neiecietības izpausmju pieauguma risks sabiedrībā. Vērtējot pēc 2. tabulā iekļautā pārskata, ieteicams ir turpināt atbalstīt, kā arī, ja iespējams, paplašināt sniegto atbalstu iniciatīvām, kas (1) veido izpratni par Latvijas vēstures pretrunīgajiem jautājumiem un attīsta vienojošu atceres kultūru (kolektīvo atmiņu), (2) veido izpratni par diskriminācijas un naida runas izpausmēm, un (3) uzrauga naida runas izpausmes sabiedrībā kopumā. Izvērtējami būtu arī pasākumi, kas (4) vērsti uz tiesiskā

regulējuma nepilnību identificēšanu un diskusiju par efektīviem risinājumiem, kā mazināt neiecietīgu uzskatu paušanu un naida runu.

Plāna 2023. gadam ietekmes novērtējumam tika definēts viens vispārējs rezultatīvais rādītājs – iedzīvotāju īpatsvara, kuri uzskata, ka ir saskārušies ar diskrimināciju (subjektīvā diskriminācijas pieredze), samazināšanās par 2,6 procentpunktiem. Rādītāja mērķa vērtības sasniegšanu 2024. gadā nav iespējams novērtēt, jo Eiropas Sociālais pētījums, kurš bijis rādītāja datu avots, Latvijā 2024. gadā nav veikts. Izmantojot aizvietojošos datu avotus, redzams, ka subjektīvās diskriminācijas pieredzes rādītājs Latvijā pēdējo trīs gadu laikā ir pieaudzis, tāpēc indikatīvi var secināt, ka situācijas uzlabošanās īstermiņā nav novērojama. Savukārt pārskats par septiņu Plānā ietvertu pasākumu sasniegšanu ir sniegts 2. tabulā. Tas rāda, ka pieci no Plānā ietvertajiem pasākumiem ir īstenoti 2023. gadā, bet divi – nav īstenoti pasākuma izstrādes ilguma pieauguma vai cilvēkresursu trūkuma dēļ.

2. tabula. Plānā ietvertu pasākumu sasniegšanas novērtējuma kopsavilkums

Pasākumi	Pasākuma intervences līmenis		Rezultatīvo rādītāju sasniegšanas novērtējums	
	Rasisms individuālajā līmenī	Rasisms strukturālajā līmenī	Sasniegts	Nav sasniegts
Vienotības atceres kultūras attīstību veidojošas iniciatīvas	X	X	X	
Naida runas mazināšanas atbalsta programma projekta “Kapacitātes veidošana un izpratnes paaugstināšana neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā – CALDER” ietvaros	X	X	X	
Modrības veicināšanas aktivitātes	X	X		X
Datu par drošību un psiholoģisko labklājību vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs apkopošana un analīze		X	X	
Sekmēt aktīvu iekļaušanu, lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas un aktīvu līdzdalību, kā arī uzlabotu nodarbinātību	X	X		X
Diskriminācijas situācijas izpēte Latvijā		X	X	
Atbalsts Holokausta piemiņas alianses (IHRA) pieņemtajai antisemitisma definīcijai Eiropas Savienības antisemitisma apkarošanas politikas kontekstā		X	X	
Kopā	4	7	5	2

Vērtējot turpmāko situācijas uzraudzību rasisma un etniskās neiecietības un antisemitisma jomā, ir

saglabājams līdzšinējai Plāna ietekmes rādītājs (subjektīvā diskriminācijas pieredze), bet vienlaikus ieteicams papildināt tajā ietvertos rezultatīvos rādītājus. Piemēram, iekļaujot Plānā noteiktus jaunus pasākumus, ieteicams izstrādāt arī atbilstošus rezultatīvos rādītājus. Piemēram, tā kā Plāna pasākumi vērsti uz sabiedrības informētības paplašināšanu, kā viens no diskriminācijas personisko pieredzi papildinošiem rādītājiem var būt iedzīvotāju subjektīvā uztvere, cik lielā mērā izplatīta ir diskriminācija pēc noteiktas pazīmes, respektīvi, balstoties uz etnisko piederību vai ādas krāsu (respektīvi, rasi), ir izplatīta sabiedrībā. Tāpat ieteicams izvērtēt tāda rezultatīvā rādītāja kā naida runas izplatība iekļaušanu, pirms tam panākot vienošanos par šādu datu uzkrāšanu nozares politikas novērtējuma vajadzībām (sk. detalizētāk nodaļu par Plāna rezultatīvo rādītāju izvērtējumu). Ņemot vērā, ka būtisks īstenoto Plāna pasākumu aspekts ir izpratnes veidošana par Latvijas vēstures pretrunīgajiem jautājumiem un kolektīvās atmiņas attīstīšanu, ieteicams ir izstrādāt atsevišķu rezultatīvo rādītāju kopumu, kuri raksturo sabiedrības attieksmi (un tās izmaiņas) pret noteiktiem Latvijas vēstures notikumiem.

Izmantoto literatūras avotu saraksts

Eiropas Komisijas 2020.gada 18.septembra paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai “Savienība, kurā valda līdztiesība: ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020.–2025.gadam” (COM (2020) 565 final). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0565>

Eiropas Komisijas 2021.gada 5.oktobra paziņojumu Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai “ES stratēģija antisemītisma apkarošanai un ebreju dzīvesvides atbalstam (2021.–2030.gads)” (COM (2021) 615 final). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX:52021DC0615>

European Commission (2024). *REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Report on the implementation of EU anti-racism action plan 2020-2025 and on national action plans against racism and discrimination.* Pieejams: https://commission.europa.eu/document/download/4968fa88-5350-48d9-bf36-abd3c0142aa8_en?filename=Report%20Antiracism.pdf

European Social Survey (n.d.) ESS round 11 - 2023. Social inequalities in health, Gender in contemporary Europe. Pieejams: <https://ess.sikt.no/en/study/412db4fe-c77a-4e98-8ea4-6c19007f551b> (skatīts 17.01.2025.)

Kamenska, A., Tumule, J., Oļševskis, E., Garkalne, L., Hirša, A. (2024). *Cilvēktiesības Latvijā 2019.-2023. gadā.* Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/19/11/2024/CTparskats_final_2024.pdf

Kultūras ministrija (2024). *Informācija par 2022. un 2023.gadā īstenoto Plāna rasisma un antisemītisma mazināšanai pasākumu rezultātiem.* [nepublicēts]

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027. gadam. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/media/15162/download?attachment>

Latvijas Republikas Saeima (2022), likums “Par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas ebreju kopienai”. (Stājas spēkā: 07.03.2022). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/330185-par-labas-gribas-atlidzinajumu-latvijas-ebreju-kopienai>

Ministru kabineta rīkojums Nr. 209 (13.04.2023.) “Plāns rasisma un antisemītisma mazināšanai 2023. gadam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/341139-plans-rasisma-un-antisemitisma-mazinasanai-2023-gadam>

Neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā (CALDER) (01.09.2021.). Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/projekts/neiecietibas-noversanai-un-apkarosanai-latvija-calder>

SIF, InCSR, Kantar (2023). *Dažādības kompass 2023. Pētījums par diskriminācijas situāciju darba vietās Latvijā.* Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/media/4564/download?attachment>

Special Eurobarometer 535. *Discrimination in the European Union.* Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=88556>

Tumule, J., Kamenska, A., Hirša, A. (2023). *Naida runa Latvijā – tendences un izaicinājumi*. Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/08/05/2024/Naida_runa_petijums_2023final.pdf

Pielikumi

1. pielikums: pētījuma dalībnieku – padziļināto interviju dalībnieku saraksts

Nr.p.k.	Pētījuma mērķa grupa	Institūcija	Dalībnieka vārds
1.	Atbildīgās institūcijas	Kultūras ministrija	Jeļena Šaicāne
2.		Labklājības ministrija	Zane Frīdrihsberga
3.		Labklājības ministrija	Evija Kūla
4.		Iekšlietu ministrija	Alvils Strikeris
5.		Iekšlietu ministrija	Imants Zaķis
6.		Sabiedrības integrācijas fonds	Alda Sebre
7.		Sabiedrības integrācijas fonds	Sigita Zankovska-Odiņa
8.		Izglītības kvalitātes valsts dienests	Dace Saleniece
9.	NVO	Latvijas Cilvēktiesību centrs	Anhelita Kamenska
10.		Muzejs “Žaņa Lipkes memoriāls”	Lolita Tomsone
11.		Muzejs “Ebreji Latvijā”	Iļja Ļenskis
12.		Biedrība “Šamir”	Jūlija Tereščenko
13.		Biedrība “Make room”	Miks Celmiņš

2. pielikums: interviju vadlīnijas ar mērķa grupām

Atbildīgo institūciju pārstāvju vadlīnijas

Lūdzu, iesākumā mazliet pastāstiet kāda ir Jūsu un Jūsu pārstāvētās institūcijas saistību ar “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam” sagatavošanu un īstenošanu! Kāda veida pasākumus/ projektus īstenojat? Ar kādām organizācijām un institūcijām (valsts/ pašvaldību/ starptautiskajām) Jūs sadarbojaties saistībā ar Rasisma plāna īstenošanu?

Situācijas raksturojums

Sakiet, lūdzu, kāda ir šī brīža situācija Latvijā rasisma mazināšanas jomā [*saistībā ar Jūsu iestādes kompetences jomu*]? Vai starp reģioniem/ pašvaldībām vērojamas kādas atšķirības? Ja jā, kādas un ar ko tās ir saistītas?

Un kāda ir situācija antisemitisma mazināšanas un ebreju dzīvesvides saglabāšanas jomā? Vai starp reģioniem/ pašvaldībām vērojamas kādas atšķirības? Ja jā, kādas un ar ko tās ir saistītas?

Vai, Jūsaprāt, Latvijā pēdējo 3-5 gadu laikā ir vērojamas kādas izmaiņas saistībā ar (1) rasisma un (2) antisemitisku izpausmju izplatību sabiedrībā? Jūsaprāt, kāda ietekme uz to ir bijusi Rasisma plānā 2023. gadam ietvertajiem un īstenotajiem pasākumiem?

Plāna ietekmes novērtējums

Turpinājumā sīkāk parunāsim par valsts plāna “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam” izstrādi un šobrīd sasniegtajiem rezultātiem.

Cik lielā mērā un kādā statusā Jūsu iestāde ir iesaistīta Plāna izstrādē un tā īstenošanā? Kāda, Jūsaprāt, ir bijusi sadarbība ar citām iesaistītajām iestādēm/ organizācijām?

Kā Jūs kopumā vērtējat Plāna sagatavošanas un īstenošanas procesu?

Kā Jūs vērtējat Plānā ietvertos pasākumus (to atlasī, piemērotību, specifiskumu)? Kā tie tika izraudzīti? Vai tie ir pietiekami un atbilstoši, lai mazinātu rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanu Latvijā?

Jūsaprāt, cik lielā mērā ir izdevies sasniegt Plāna mērķi kopumā un Jūsu iestādes darbības jomā? (*Plāna mērķis ir veicināt rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanu, īstenojot Plānā noteiktos pasākumus saskaņā ar Eiropas Komisijas paziņojumos iekļautajām rekomendācijām un ņemot vērā valstī pieejamos resursus.*)

Kas/ kādi apstākļi ir palīdzējuši sasniegt Plāna mērķus? Vai ir kādi apstākļi, kas ir kavējuši plāna mērķa sasniegšanu?

[*jautājumi Kultūras ministrijai*] Kā Jūs vērtējat savas pārstāvētās ministrijas pārraudzībā esošo pasākumu īstenošanu? Vai tie sasniedza plānoto rezultātu? Kas ietekmēja rezultāta sasniegšanu? [*jautāt par katru atsevišķi*]

- Vienojošas atceres kultūras attīstību veidojošas iniciatīvas (KM)

- Atbalsts Holokausta piemiņas alianses (IHRA) pieņemtajai antisemitisma definīcijai Eiropas Savienības antisemitisma apkarošanas politikas kontekstā

[jautājumi Sabiedrības integrācijas fondam] Kā Jūs vērtējat savas pārstāvētās institūcijas pārraudzībā esošo pasākumu īstenošanu? Vai tie sasniedza plānoto rezultātu? Kas ietekmēja rezultāta sasniegšanu?
[jautāt par katru atsevišķi]

- Naida runas mazināšanas atbalsta programma projekta “Kapacitātes veidošana un izpratnes paaugstināšana neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā – CALDER” ietvaros (SIF, t.sk. LU, Valsts policija, Tiesu administrācija, Prokuratūra)
- Diskriminācijas situācijas izpēte Latvijā

[jautājumi Labklājības ministrijai] Kā Jūs vērtējat savas pārstāvētās ministrijas pārraudzībā esošā pasākuma īstenošanu? Vai tas sasniedza plānoto rezultātu? Kas ietekmēja rezultāta sasniegšanu?

- Sekmēt aktīvu iekļaušanu, lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas un aktīvu līdzdalību, kā arī uzlabotu nodarbinātību (LM, t.sk. projektu īstenotāji)

[jautājumi Valsts policija] Kā Jūs vērtējat savas pārstāvētās institūcijas pārraudzībā esošā pasākuma īstenošanu? Vai tas sasniedza plānoto rezultātu? Kas ietekmēja rezultāta sasniegšanu?

- Modrības veicināšanas aktivitātes

[jautājumi Izglītības kvalitātes valsts dienestam] Kā Jūs vērtējat savas pārstāvētās institūcijas pārraudzībā esošā pasākuma īstenošanu? Vai tas sasniedza plānoto rezultātu? Kas ietekmēja rezultāta sasniegšanu?

- Datu par drošību un psiholoģisko labklājību vispārējās un profesionālajās izglītības iestādēs apkopšana un analīze (IKVD, t.sk. izglītības iestādes)

Noskaidrot, cik lielā mērā iespējams iegūt aprakstošo statistiku. Ja tādas nav, noskaidrot, kāpēc tāda nav apkopota.

Vai ir kādi pasākumi/projekti, kas bija veiksmīgāki nekā citi? Ja jā, kuri tieši pasākumi? Kāpēc tā? Vai bija kādi pasākumi, kas iekļauti Plānā, taču nesasniedza vēlamu rezultātu? Ja jā, kuri tieši? Kāpēc tā?

Vērtējot Plānu kopumā, cik lielā mērā ir izdevies sasniegt Plānā ietvertos pasākumu plānotos rezultātus? Kas veicināja šo rezultātu sasniegšanu? Kas kavēja šo rezultātu sasniegšanu?

Jūsaprāt, ko nākotnē vajadzētu darīt, lai sasniegtu nozīmīgākus sasniegumus attiecībā rasisma un antisemitisma izpausmju mazināšanu Latvijā?

Jūsaprāt, kāda būtu šī brīža situācija rasisma, t.sk. antisemitisma mazināšanas jomā, ja nebūtu šāda Plāna? Lūdzu, pamatojiet savu viedokli!

Apkopojot Jūsu iepriekš teikto, vai, Jūsaprāt, ir nepieciešamas kādas izmaiņas Plānā/ rasisma un antisemitisma mazināšanas jomā (Plāna mērķos, uzdevumos, intervences virzienos, pasākumos)? Kam šādas izmaiņas būtu jāierosina?

Mūsu intervijas noslēgumā, Jūsaprāt, vai ar Rasisma plāna palīdzību var mazināt dažādās rasisma izpausmes Latvijā, t.sk. antisemitismu? Kāpēc var/ nevar? Vai, beidzoties šī plāna darbības laikam, tas ir jāattīsta arī nākamajam posmam?

[Ja respondents atzīst, ka var uzlabot situāciju un plāns ir nepieciešams, jautāt:] Vai, izstrādājot Plānu nākamajam posmam, šajā procesā būtu lielākā mērā jāiesaista vēl kādas institūcijas/ organizācijas? Kādas? Kāpēc jā/ nē? [tincināt, viedoklim noteikti ir jābūt argumentētam]

Vai sarunas noslēgumā Jūs vēlētos kaut ko vēl pieminēt, kas līdz šim vēl nav izteikts? Ja nē, tad paldies par sniegto viedokli un veltīto laiku.

Mērķa grupu NVO pārstāvju vadlīnijas

Lūdzu, iesākumā mazliet pastāstiet par savu organizāciju: kādi ir Jūsu mērķi? Kādus cilvēkus apvienojat? Cik Jums ir biedri? Kādas aktivitātes/ projektus organizācija īsteno?

Situācijas raksturojums

Sakiet, lūdzu, kā Jūs kopumā vērtējat šī brīža situāciju Latvijā saistībā neiecietīgu attieksmi pret citas rases, tautības un reliģijas pārstāvjiem?

[jautāt ebreju kopienas pārstāvošajām organizācijām] Kā Jūs vērtējat šī brīža ebreju situāciju Latvijā? Vai sabiedrībā vērojamas antisemitiskas izpausmes? Ja jā, lūdzu, miniet konkrētus piemērus!

Vai starp reģioniem/ pašvaldībām vērojamas kādas atšķirības? Ja jā, kādas un ar ko tās, Jūsaprāt, ir saistītas?

Sakiet, lūdzu, vai Jūsu pārstāvētā organizācija ir sastapusies ar gadījumiem, kad tajā vērsas cilvēki pēc palīdzības saistībā ar neiecietīgu un/ vai diskriminējošu attieksmi? Ja jā, lūdzu pastāstiet sīkāk par šiem gadījumiem!

- Ar ko tie bija saistīti?
- Kāda veida atbalstu Jūsu pārstāvētā organizācija sniedza?
- Vai par šiem gadījumiem tika ziņots policijā vai iesniegta sūdzība Tiesībsargā? Kāpēc jā/nē?
- Kāds bija gala rezultāts?
- Vai, Jūsaprāt, šādus gadījumus nākotnē varētu risināt efektīvāk? Ja jā, kā tieši?

Vai, Jūsaprāt, pēdējo 3-5 gadu laikā ir vērojamas kādas izmaiņas saistībā ar rasistisku un antisemitisku izpausmju *[diskriminējoša attieksme, naida runa un noziegumi]* izplatību sabiedrībā? Ja jā, ar ko tās, Jūsaprāt, ir saistītas?

Plāna novērtējums

Turpinājumā sīkāk parunāsim par valsts plāna “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam” izstrādi un šobrīd sasniegtajiem rezultātiem, kā arī dažādiem valsts finansētiem projektiem un pasākumiem saistībā ar rasisma un antisemitisma mazināšanu.

Vai Jūsu organizācija ir bijusi iesaistīta “Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam”, ko izstrādā Kultūras ministrija, sagatavošanā vai apspriešanā?

Ja jā, lūdzu, pastāstiet, par to sīkāk? Kāda, Jūsaprāt, bija sadarbība ar valsts iestādēm [Kultūras ministriju], citām iesaistītajām organizācijām?

Ja nav iesaistīta, Ko Jūs zināt par šo Plānu?

Vai Jūs vadāt arī kaut kādus projektus/ pasākumus, kas izriet tieši no šī Plāna? Ja jā, kādus?

Vai īstenojat projektus, kas izriet no citām atbalsta programmām? Kādām? Pastāstiet mazliet par šiem pasākumiem/ projektiem *[noskaidrot, kāpēc izvēlēti tieši šādi pasākumi]*.

Kādi ir šo pasākumu/projektu rezultāti? *[Ja vispārīgi, tad tincināt un jautāt precīzākus piemērus gan no izglītības, gan nodarbinātības, gan cilvēktiesību jomas]*

Kādi cilvēki parasti piedalās šajos pasākumos/ projektos? *[tautība, dzimums, vecums, ģimenes stāvoklis, izglītība]? Noskaidrot, cik lielā mērā iespējams iegūt aprakstošo statistiku. Ja tādas nav, noskaidrot, kāpēc tāda nav apkopota.*

Ko, Jūsaprāt, no piedalīšanās projektos iegūst ebreji, ko – citu tautību (latviešu, krievu) iedzīvotāji un ko – valsts?

Vai ir kādi kopienas pārstāvju grupas, kas izvairās no dalības pasākumos?

Kādas ir grūtības, strādājot ar šiem projektiem? Ko Jūs gribētu mainīt? Kā to varētu izdarīt?

Kādiem jābūt apstākļiem, darbībām, nosacījumiem, lai varētu sasniegt lielāku iedzīvotāju skaita iesaisti plāna pasākumos/projektos? *[Ja nosauktie nosacījumi tiek adresēti tikai valsts un pašvaldību institūcijām, jautāt:]* Un kas būtu jādara ebreju kopienas pārstāvjiem, lai varētu lielākā mērā iesaistīties programmas projektos?

Cik lielā mērā Jūs esat informēti par tiem Plāna pasākumiem un to rezultātiem, kas tiek īstenoti valsts līmenī?

Ja spēj komentēt: Kā Jūs kopumā vērtējat Plāna īstenošanu un sasniegtos rezultātus? Cik lielā mērā ir izdevies sasniegt plānotos rezultātus? Kas veicināja Plānā noteikto rezultātu sasniegšanu? Kas kavēja Plānā noteikto rezultātu sasniegšanu?

Vai ir kādi pasākumi, kas bija veiksmīgāki nekā citi? Ja jā, kuri tieši pasākumi? Kāpēc tā? Vai bija kādi pasākumi, kas nesniedza gaidītos rezultātus? Ja jā, kuri tieši? Kāpēc tā?

Ko nākotnē vajadzētu darīt savādāk, lai sasniegtu vēl augstākus rezultātus?

Jūsaprāt, kāda būtu šī brīža situācija rasisma un antisemitisma mazināšanas jomā, ja nebūtu šāda plāna?

Apkopojot Jūsu iepriekš teikto, vai, Jūsaprāt, ir nepieciešamas kādas izmaiņas Rasisma plānā/rasisma un antisemitisma mazināšanas jomā? Kam šādas izmaiņas būtu jāierosina?

Vai, Jūsaprāt, ar šāda Plāna palīdzību var uzlabot Latvijas ebreju/ citas rases, tautas un reliģiskās pārliecības pārstāvju situāciju Latvijā? Kāpēc var/ nevar? Vai, beidzoties šī plāna darbības laikam, tas ir jāattīsta arī nākamajam posmam?

[Ja respondents atzīst, ka var uzlabot situāciju un plāns ir nepieciešams, jautāt:] Vai, izstrādājot nākamo Rasisma plānu, tajā būtu jāiesaista lielāks ebreju/ citas rases, tautas un reliģiskās pārliecības kopienas pārstāvju skaits? Kāpēc jā/ nē? *[tincināt, viedoklim noteikti ir jābūt argumentētam]*

Sakiet, lūdzu, vai sarunas noslēgumā Jūs vēlētos kaut ko vēl pieminēt? Ja nē, tad paldies par sniegto viedokli un veltīto laiku.